

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Ivana Lučića 3

DIPLOMSKI RAD

Revalorizacija arhitektonske i urbanističke cjeline zagrebačkog naselja Zaprude
– istraživanje povijesnog, prostornog i društvenog naslijeđa kroz projekt Muzej Kvarta

Vladimir Tatomir

Mentor:

dr. sc. Zlatko Jurić, dipl. ing. arh
Zagreb, akademska godina 2015./2016.

Sadržaj:

1. Uvod.....	4
2. Povijesno politički kontekst.....	5
3. Novi Zagreb.....	9
4. Zapruđe.....	14
5. Urbanizam.....	16
6. Arhitektura.....	27
7. PRILOG: Muzej Kvarta.....	36
8. Zaključak.....	52
9. Kronologija.....	55
10. Biografije autora.....	57
11. Literatura.....	59
12. Popis slikovnog materijala.....	66

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Diplomski studij

Diplomski rad

REVALORIZACIJA ARHITEKTONSKE I URBANISTIČKE CJELINE
ZAGREBAČKOG NASELJA ZAPRUĐE
– ISTRAŽIVANJE POVIJESNOG, PROSTORNOG I DRUŠTVENOG NASLIJEĐA
KROZ PROJEKT MUZEJ KVARTA

Vladimir Tatomir

Rad se bavi istraživanjem jedinstvene cjelovito tehnološki i prostorno planirane gradske sredine, njegove u cijelosti očuvane i neokrnjene prostorne i ambijentalne vrijednosti, te distinktivnog društvenog urbanog naslijeđa kao izravnog rezultata. Cilj rada je redefinirati neutemeljene paušalne stavove o Novom Zagrebu, odnosno poslijetarnoj modernoj arhitektonskoj baštini, koja zbog svoje ideološke opredijeljenosti biva marginalizirana pred ranijim i kasnijim smjerovima. Zaprude u ovom kontekstu predstavlja amblematski primjer promišljenog prostora koji zadovoljava stroge CIAM-ove uvjete, no ironijskim obratom trpi različite paušalne diskreditacije. Upravo radi istaknutih vrijednosti iznešenih u radu, nastojao sam redefinirati jedan, za nas ključan, period u arhitekturi koji je diskreditiran na njegovoj historijski političkoj, a ne stručnoj arhitektonsko-urbanističkom osnovi. Muzej Kvarta, kao projekt osmišljen da istražuje društvene “rezultate” vremena planiranih razvojnih politika polazi od ideje istraživanja i revalorizacije mjesta, njihove povijesti i naslijeđa, kroz propitivanje dominantnih stereotipa, te proaktivnog, interdisciplinarnog i inkluzivnog protudjelovanja (*kontraakcije*).

Rad je pohranjen u: Knjižnici Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Rad sadrži: 67 stranica, 21. reprodukciju. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: urbanizam, arhitektura, modernizam, Jugomont, Industrogradnja, prefabrikacija, montažna stanogradnja, Novi Zagreb

Mentor: dr. sc. Zlatko Jurić, dipl. ing. arh, redoviti profesor

Ocjenjivači: dr. sc. Marko Špikić, izvanredni profesor
dr. sc. Franko Ćorić, docent

Datum prijave rada: 3. 12. 2009.

Datum predaje rada: 21.12.2015.

Datum obrane: _____

Ocjena: _____

1. UVOD

Interes za pisanje ovoga rada počinje od zanimanja za arhitekturu i urbanizam poslijeratnog modernizma, odnosno radikalnog paradigmatškog preokreta dotada najvećeg stilske pokreta, Internacionalne moderne arhitekture, te našeg (ex-Yu) specifičnog prostorno-političkog konteksta u kojem je nastao. Potreba za istraživanjem ove teme pokrenulo je odrastanje u jednom od posljednjih naselja izgrađenih u Novom Zagrebu koje se i dalje razvija. U ovom slučaju, linearnost spoznavanja gradskih, prostornih i životnih kvaliteta prostora tekla je obrnuto od one akademske. Najranija životna iskustva i osjećaj za prostor stekao sam odrastavši u nagrađivanim objektima jedinstvenog novoizgrađenog naselja. Svako moje kasnije iskustvo s gradskim prostorima vuklo je sjećanja na moju prošlost i djetinjstvo odrastanja u sigurnom, sadržajnom, te senzibilno i holistički planiranom urbanom okolišu. Ono čega kao dijete nisam bio svjestan, a s godinama sve više i više postajem, jest da je onaj tobože „hladan i bezličan” prostor „zagrebačkih spavaonica” ustvari postao moj zavičaj, što pak ukazuje njegovu višu, sociološku i kulturnu vrijednost (u ovom slučaju intencionalno umjetno oblikovanog) prostora. U nastojanju da ne započnem ovom konstatacijom novu raspravu, želja mi je istaknuti pravu vrijednost racionalnog i modernističkog oblikovanja prostora te konačno raskrstiti sa stereotipima o grubom, “hladnom i nehumanom” sredinom kakvom se smatra Novi Zagreb.

Kao vrijedan primjer ranog poslijeratnog i cjelovitog planiranja Zaprude predstavlja vrlo vrijedan gradski prostor kojeg karakteriziraju bogatstvo otvorenog parkovnog prostora, sinergija unutarnjeg privatnog i vanjskog javnog životnog prostora, te jasno definiran osjećaj zajednice. Uz činjenicu da je Zapruda primjer gradskog prostora u cijelosti oblikovan prema idealima CIAM-a, zadovoljavajući pritom stroge republičke (financijske) kriterije, kao projekt ono predstavlja jedno od najdovršenijih naselja poslijeratne moderne i pri tome se uspješno odupiralo naknadnim urbanim intervencijama u svojem tkivu. Ono predstavlja značajnu arhitektonsko-urbanističku ali i povijesnu cjelinu koju bi trebalo vrednovati i s konzervatorskog rakursa.

Nastojat ću u daljnjem tekstu predstaviti slojevitost i značaj samog projektantskog i inženjerskog pothvata izgradnje kvarta Zaprude, pozitivnih i negativnih rezultata ovakvog tipa urbanističkog i društvenog projekta, kao i načina baštinjenja njegove ostavštine i potencijalnih razvojnih mogućnosti ubuduće, uspoređujući podatke, svjedočanstva, istraživanja i empirijske opservacije.

2. POVIJESNO - POLITIČKI KONTEKST

2.1. Ideološke razvojne politike: planirana ekonomija i samoupravno gospodarstvo

Zaprude je nastalo u početku razvoja novog modernističkog dijela Zagreba s južne strane rijeke Save, isprva nazivanog "Zagreb Jug", što će kasnije postati administrativna cjelina Novi Zagreb. Novim Statutom Grada Zagreba donesenim 14. prosinca 1999. godine, Novi Zagreb je podijeljen je na dvije administrativne cjeline - Novi Zagreb - Istok i Novi Zagreb - Zapad s Avenijom Većeslava Holjevca kao njihovom administrativnom granicom.

Po završetku velikih ratnih razaranja Drugog svjetskog rata i velikim valom migracija stanovništva unutar tek novoosnovane socijalističke Jugoslavije, razvija se potreba temeljne društvene i privredne reorganizacije koja bi obnovila (sporadična) uništena i oštećena industrijska postrojenja u dominantno ruralnoj ekonomiji koja je patila od teških ljudskih i infrastrukturnih gubitaka.

Strategija obnove zavisila je o hitnoj reorganizaciji agrarne i razvoja privredne politike, što je realizirano u kratkom roku kroz razvoj zadružnih i radničkih organizacija osnovanih na principu radničkog samoupravljanja¹. Jasnom političkom odlukom uspostavljen je sustav decentraliziranog samoupravnog gospodarstva čije je gospodarsko i društveno djelovanje omogućilo istovremeno povećanje proizvodnih kapaciteta, te dugoročno kvalitete života njenih radnika. Uspostavom samoupravnog sistema Zagreb je u kratkom roku realizirao, točnije nadmašio svoje zadana očekivanja.² Gospodarski rezultati SR Hrvatske i grada Zagreba prema kriteriju ukupne industrijske proizvodnje, broja stručne radne snage, te udjela na tržištu nadmašuju rezultate ostalih republika, gradova, te drastično premašuju one jugoslavenskog prosjeka.³ Stoga ne čudi (često zaboravljena) činjenica da je Zagreb predstavljao najveći industrijski klaster, a Žitnjak najveću industrijsku zonu u Jugoslaviji.⁴ Za ilustraciju navedenog dovoljno je samo istaknuti neke osnovne podatke. Prema rastu zaposlenih u industriji Zagreb 1951. godine bilježi 43.165 radnika u 130 industrijskih pogona, dok 1973. godine (racionaliziranjem i fuzioniranjem

---

¹ Neposredan poslijeratni prostorni i organizacijski ustroj grada, uspostavu "rajona" i GNOZ-a, te udaljavanje od sovjetskog promišljanja grada i zajednice odlično opisuju Ivanković i Šćitaroci u "Prostoru" (Ivanković, Šćitaroci, 2011: 19, 2, 42)

² Decentraliziranu samoupravnu organizaciju zagrebačkog industrijskog klastera odlično ocrtava i Miroslav Sić u Geografskom glasniku. (Sić, 1968; 127-141)

³ Sjajan uvid u gospodarske rezultate Zagreba moguće je dobiti u detaljnom istraživanju Vande Kunšten. (Kunšten, 1977: 127-149)

⁴ Na zanemareno naslijeđe i tragične rezultate tranzicije podsjetio je Marš solidarnosti: Zauzmi, obrani, proizvodi (17.11.2012.) i postav izložbe Muzeja Kvarta Peščenica (2013) u organizaciji udruga Kontraakcija i Mreže antifašista Zagreba.

radničkih organizacija) smanjuje broj pogona na 110 i zapošljava 104.136 industrijskih radnika, odnosno 111.900 zaposlenih radnika 1975. godine⁵. Prema udjelu u industrijskoj proizvodnji 1960. godine Zagreb čini 35,5% proizvodnje SR Hrvatske, odnosno 10,3% proizvodnje Jugoslavije(!).⁶ Iste godine, bruto nacionalni dohodak iznosio je 252000 dinara, odnosno 94,5% više od jugoslavenskog prosjeka.⁷ Podatci govore da je Zagreb u ranoj fazi uspješno postigao gospodarski razvoj kroz amortizaciju i aktiviranje doseljenog stanovništva kroz radničke organizacije, te poticanja razvoja industrijske proizvodnje uz postojeću infrastrukturu i u pasivnim krajevima.⁸ Od 1948. godine tzv. radnički savjeti, koji su djelovali kao radničko dioničarske upravljačke organizacije koje su odlučivale prema modelu direktne demokracije, razvijaju početne proizvodne kapacitete. Od 1950. i 1951. radnički savjeti se i formalno zakonski uokviruju i provode na državnoj razini, čime je čitava proizvodnja kao i upravljanje proizvodnjom predano iz državnog u društveno vlasništvo⁹. Ustavnim promjenama 1953. godine država se fokusira na intenzivan industrijski razvoj, te uz prethodno razvijen samoupravni sistem u nadolazećim godinama doživljava strmi gospodarski uzlet¹⁰. Uzlazni gospodarski rast omogućio je građanima neposredno, i u kratkom roku povećanje životnog standarda. Uz dostupnu i svima osiguranu zdravstvenu zaštitu, obrazovni sustav i cjeloživotno obrazovanje, kulturu i općenito viši standard, sustav radničkog samoupravljanja omogućio je radnim zajednicama da upravljaju i sa stambenim fondom¹¹. Radničke organizacije su kreirale potražnju (prema zahtjevima i mogućnostima a u svrhu svoga članstva) te uz potporu republičkih i gradskih vlasti, organizirali projekte za koje su angažirani gradski zavod za urbanističko planiranje, urbanisti i arhitekti (koji su osmišljavali i oblikovali naselja) te građevinske firme (koje su bivale izabrane prema najnižoj cijeni) da realiziraju stambeni fond za svoje radnike. *Gradski fond za stambenu izgradnju* utemeljuje se 1957. godine kao financijska i operativna platforma koja je za zadaću imala osigurati stambeno pitanje svim građanima uz pomoć radničkih zajednica, te

---

⁵ Republički zavod za statistiku, 1976, Kunšten, 1977: 127-149

⁶ Kunšten, 1977: 127-149

⁷ Kunšten, 1977: 127-149

⁸ Sić, 1968: 127-141

⁹ Razlika državno/društveno, direktor (ndzod; imenovala republička vlast, inozemno poslovanje) - radnički savjet (imenovali radnici; razvoj i upravljanje proizvodnjom, cijene; tuzemno poslovanje)

¹⁰ 1958. i 1959 rekordne žetve; 1957. i 1960. druga po redu prema stopi gospodarskog rasta u svijetu (<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14789.html> (13.3.2016.))

¹¹ Novi Ustav 1963. godine na federalnoj i republičkoj razini decentralizira samoupravljanje, te ga proširuje (uz politička vijeća) na vijeća radnih zajednica (privredno, prosvjetno-kulturno, socijalno-zdravstveno i organizaciono-političko) na taj način povezujući radničke organizacije sa stambenim zajednicama, kreirajući mehanizme cjelovitog radnog, životnog i kulturnog samoupravljanja. (<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14880.html> (13.3.2016.))

paralelno osigurati smisleno i plansko proširenja grada. Idejni začetnik bio je gradonačelnik Većeslav Holjevac koji je tim potezom nastojao osigurati efikasniju provedbu (financiranje, planiranje, izgradnju i upravljanje) stambenih građevinskih programa. *Gradski fond za stambenu izgradnju* postao je središnje mjesto komunikacije između svih relevantnih dionika procesa uključenih u stambeno zbrinjavanje građana Zagreba: radničkih organizacija (naručitelja), Grada Zagreba i SR Hrvatske (investitora), građevinskih poduzeća (izvođača) i novoosnovanog Urbanističkog zavoda. Time je stvoren snažan i efikasan program stambenog zbrinjavanja i program održivog tržišnog urbanističkog planiranja, te specifičan zajednički samoupravni ekonomski (kulturološki) model ¹². S obzirom da su narudžbe dolazile neposredno od samih radnika, njihova potraživanja su bila financijski i komforno realna za rani industrijski period, niti supstandardna niti prezahtjevna – no uvijek oblikovana u najoptimalnijem omjeru cijene i kvalitete.¹³

Ekonomski tek osvojen država, Jugoslavija je kronično patila od problema velikog broja stambeno nezbrinutog stanovništva, kao i građana koji su živjeli u supstandardnim životnim uvjetima. Nove ekonomske prilike koje su gradovi nudili, dodatno su pogoršavali taj problem u velikim gradovima u čija su predgrađa doseljavali trbuhom za kruhom čitave šire porodice. Substandardnom načinu života svjedoči činjenica da je 2/3 stanovništva grada Zagreba 50-ih godina živjelo u sustanarskim zajednicama u kojim su dvije ili više obitelji boravile u istom prostoru dijeleći kuhinju, kupaone i zahod.¹⁴ U manjim gradskim i ruralnim sredinama narod je još uvijek tek egzistirao, često u sramnim substandardnim uvjetima bez privredne infrastrukture i trgovačkih mreža, ali, najbitnije, osnovnih životnih uvjeta (vode, krova, obrazovanja). Problem nezbrinutog i nezaposlenog stanovništva morao (!) je biti riješen u što kraćem roku i u mnogo većim razmjerima usporedi li se s predratnim razdobljem¹⁵.

Isprva je tekući problem nezbrinutog stanovništva rješavan improviziranim useljavanjem obitelji u državne kuće i stanove, nacionalizirane za vrijeme novog ali i proteklih režima. Bilo je potrebno stvoriti nove uvjete za kvalitetan život u gradu, što je omogućeno racionalizacijom projektiranja i optimizacijom gradnje prema principu uspostavljanja temeljnog životnog *existenzminimuma* poput istog koji je uspostavljen u vrijeme Weimarske republike. Osnovna ideja je bila zbrinuti obitelji te im osigurati privatni smještaj s jednom kupaonom i jednom kuhinjom. Da tako zahtijevan pothvat ne bi bio ekonomski preopterećujuć na republičkoj se

---

¹² Blau, Rupnik, 2007

¹³ Kako ćemo vidjeti kasnije u tekstu, stambene zgrade Ju-61 u Zapruđu (građene 1963-65) predstavljale su zavidan omjer cijene i kvalitete. (Mattioni, Budimirov, 2007)

¹⁴ Despot, 1957: 63

¹⁵ Predratni urbanistički plan i projekcije

razini donose normativi i pravilnici o minimalnim stanarskim standardima¹⁶ koji su trebali korisnicima osigurati minimalne životne uvjete, a investitorima ubrzati i pojeftiniti izgradnju.

---

¹⁶ Tučkorić, 1958: 4, 75

3. NOVI ZAGREB

3.1. UVOD

Recentne ratne i poslijeratne okolnosti kreirale su potražnju za stambenim smještajnim kapacitetima u gradu koji on prema svojim dotadašnjim okvirima i potencijalima nije imao. Prije Drugog svjetskog rata Gradske vlasti uspjele su tek urbanistički planirati razvoj grada. Pokušaji planiranja koncentrirali su se na promišljanje načina pripitomljavanja uvijek šireće “divlje gradnje” supstandardne gradske periferije, dok rijetke realizacije nisu izlazile izvan zadanih prostornih okvira grada (postojećih geomorfoloških i inferastrukturnih barijera).

Slika 1. Izgradnja Mosta Slobode, pogled s juga na vedutu grada.

Izvor: HR-MGZ-PA [41.310], 1958., Milan Pavić

U poslijeratnom periodu po prvi se puta u zagrebačkoj povijesti sustavno pristupa premošćivanju navedenih prostornih prepreka. Dok su infrastrukturne prepreke poput željezničke pruge zahtijevale senzibilan urbanistički pristup, premošćivanje geomorfološkog momenta Save i prostornih prepreka širokog pojasa supstandarne periferije prepreka (Trnja, Trešnjevke i dr.)

zahtijevale su istovremeno dramatične i senzibilne poteze, kao i jasnu viziju. Prelazak rijeke Save je u svako pogledu bio snažan simbolički čin napretka kojem se u ono vrijeme stremilo. Problem supstandardne i bespravno sagrađene ruralne periferije starog centra u poslijeratnom periodu zaobiđen je izgradnjom i probijanjem cestovnim i infrestrukturnim projektima (Avenija Većeslava Holjevca, Autocesta bratstva i jedinstva i dr.), te je do danas ostala većim dijelom u izvornom stanju.¹⁷ Gradonačelnik Holjevac inzistirao je na prelasku rijeke Save kako bi zaobišao zatečenu divlju izgradnju koja se vezala za velike proizvodne pogone uz željezničku prugu (Paromlin, TŽV Janko Gredelj) i Strojarsku cestu, te drvodjelne obrte i skladišta uz Sisačku cestu (danas Trnjansku cestu) i zastarjelu Trnjansku skelu. Odbijanjem regulatorne osnove arhitekta Vlade Antolića iz 1953. gradsko vijeće i gradonačelnik Holjevac naglasili su potrebu širenja grada na drugu, južnu obalu rijeke Save. Novom regulacijom prometa i izgradnjom dvjema prostranih prometnica (današnjih Avenija grada Vukovara i Većeslava Holjevca) nagovještavali su se novi horizonti grada Zagreba. Otvorenjem Brodarskog naučnog instituta (1952. i 1959.)¹⁸ i Zagrebačkog veselsajma (1956.) započet je intenzivan program planiranja i izgradnje prostranih zemljišta u republičkom vlasništvu, dok se otvorenjem reprezentativnog¹⁹ Mosta Slobode (1959.) i probijanjem nepregledne periferije Trnja Zagreb konačno fokusirao na svojim novim horizontima s južne strane Save.

Prethodno izgradnji bilo je potrebno definirati okvire građevinskih zahvata, što je pak zahtijevalo cjelovito promišljanje budućeg oblika i kapaciteta novog dijela grada.²⁰ Taj zadatak bio je izravno dodijeljen od strane gradonačelnika Holjevca direktoru Urbanističkog zavoda Zdenku Kolaciju.²¹ Unutar šireg prostora planiranja i izgradnje novog grada²² južno od Save (prvotno nazvanog „Zagreb Jug“) koji je definiran Savom s njegove zapadne, sjeverne i istočne strane, zahtjeva se prema odluci glavnog gradskog urbanista Kolacija da razvoj grada bude usmjeren prema ortogonalnoj mreži avenija smještenih prema glavnoj gradskoj aksi sjever jug koja se povezivala s gradskom jezgrom, tj. Lenucijevom potkovom. Smještanje i definiranje takve mreže ometali su tek izgrađeni Brodarski naučni institut, Zagrebački velesajam; na zapadu naselja

---

¹⁷ Cvetnić, Klemenčić, 2008: 16-17

¹⁸ Kobar, 2013

¹⁹ Most Slobode sagrađen je 1959. godine prema projektu Krunoslava Torkovića. Njegova reprezentativna kvaliteta očituje se u oblikovanju koje se ističe svojim nosivim lukom koji premošćuje širinu toka Save, čime odudara od ostalih mostova u Zagrebu, ali također i svojom blagom zakrivljenošću koja pri prelasku rijeke visinom i nagibom pruža jedinstvenu vedutu starog i novog dijela grada.

²⁰ Planirala se izgradnja koja će primiti oko 250.000 stanovnika, odnosno prosječno 8.000 – 12.000 tisuća stanovnika raspoređenih unutar 25 mikro-rajona. Vidi u: Barišić Marenić, 2013: 274-291

²¹ Zdenko Kolacio, direktor Urbanističkog zavoda grada Zagreba (1957-1971) i autor ortogonalnog rastera avenija Novog Zagreba.

²² Gulin Zrnić, 2009: 22

Naselje februarskih žrtava (Remetinečki gaj) i Novi Savski gaj (Savski gaj), te željezničke pruge Zagreb-Karlovac i Zagreb Sisak; na istoku stare Velikogoričke ceste (današnja Sarajevska cesta); na jugu naselja otok, Hrelić, te planirana južna trasa dugo planiranog željezničkog prstena.

3.2. RAZVOJ

Istraživajući povijest razvoja Novog Zagreba uočio sam tri etape koje se razlikuju u načinu promišljanja, izvedbe i oblikovanja grada. U prva tri slučaja promjene su slijedile različite prirodne, socio-ekonomske, odnosno paradigmatkse promjene arhitektonske i urbanističke struke u promišljanju društva i prostora. U posljednjem, četvrtom periodu riječ je o radikalnom političkom zaokretu 90-ih godina s čijim neodređenim (bolje reći nepostojećim) smjernicama razvoja urbanistička i arhitektonska struka nije uspjela naći zajednički jezik.²³

Prva etapa (1948.-1965.) je zahtijevala hitno definiranje infrastrukturnih i urbanističkih okvira budućeg grada. Grade se Brodarski Institut (1948.-1953.), Zagrebački velesajam (1956.), te u manjem opsegu dijelovi postojećih naselja (kao što su Remetinečki Gaj, Naselje februarskih žrtava, (1955.), Savski Gaj (1957.)) i konačno prva naselja kojima se definiraju obodi Novog Zagreba (Trnsko (plan 1959., gradnja 1960.) i Zaprude (1963.-1965.)).²⁴ Također se postavljaju razvojne infrastrukturne magistrale poput Avenije Dubrovnik (Aleja Borisa Kidrića) i kolektor otpadnih voda, Mosta slobode (1959.) i Avenija Većeslava Holjevca, te glavnina vodenih, električnih i komunikacijskih magistralnih vodova.

---

²³***(1985.), „Općina Novi Zagreb u NOB i socijalističkoj izgradnji“

²⁴Naselje Zaprude, trebalo je biti dovršeno u svega nekoliko godina, radovi su kasnili radi promjena regulative potaknutim potresom u Skopju 1962., te izlivanje Save u Zagrebu 1964. godine. Vidi u: “Pravilnik o privremenim tehničkim propisima za građenje u seizmičkim područjima”, 1964

Slika 2. Izgradnja Brodarskog naučnog instituta. U pozadini vidljivi objekti Zagrebačkog velesajma, te obris željezničkog „Hendricksovog“ mosta.

U drugoj etapi (1965.-1975.) većim su dijelom realizirana naselja Siget, Botinec, Travno i Utrine, te Ranžirni kolodvor. Treća etapa (1975.- 1986.) razvoja Novog Zagreba obuhvaćala je realizaciju naselja čijim se oblikovanjem primarno nastojalo stvoriti nove ambijente senzibilno uklopljene u zatečeni prirodni i ruralni ambijent - Dugave, Slobošćina²⁵ i Središće. Uz navedena naselja nastojanje je bilo objediniti postojeću izgradnju infrastrukturnim zahvatima te je pokrenuta izgradnja rastera novozagrebačkih avenija - SR Njemačke (Avenije Edvarda Kardelja), Ukrajinska (Partizanskih pilota) i Vatikanska; te započeta izgradnja nove gradske obilaznice (RO „Auto-cesta“ Zagreb, osnovana 1977.).²⁶

3.3. NASELJA

Prvi obrisi Novog Zagreba stoga su se pojavili u naseljima Savski Gaj i Naselje februarških žrtava (Remetinečki Gaj)²⁷. Uz postojeća naselja i postojeću prometnicu prema Karlovcu, prvo cjelovito novoizgrađeno naselje bilo je naselje Trnsko koje je izgrađeno 1962. godine na uskom potezu koji se od današnje Avenije Dubrovnik proteže južno uz istočnu stranu pruge Zagreb-Sisak. Ta prva naselja, služila su kao svojevrsna infrastrukturna nadopunjavanja postojećih

²⁵ Čižmeš, Odak, Bilić, Vazdar, 1977, 1978., Čižmek, 1997

²⁶ Vidi u: *** (1985.), „Općina Novi Zagreb u NOB i socijalističkoj izgradnji“

²⁷ Martinović, 2014: 43-45

naselja (škola, centar za kulturu, policija, robni centar, itd), no u prostorno-planskom smislu oni su predstavljali svojevrsna „prostorna poravnavanja“ kojima se zatvaralo i nedvosmisleno definiralo okvire i slobodne prostore budućeg cjelovito planiranog grada. Grada usmjerenog u potpunosti potrebama građana, odnosno stambenog tržišta²⁸. Upravo se u ovom prijelomnom trenutku događa radikalni preokret u poimanju urbanizma i arhitekture koje se početkom 1960-ih godina (počevši s B. Budimirovim patentom JU-61 ili V. Uhlikovim „kranskim urbanizmom“ – savršeno objedinjenima projektom Zapruđa) počinju okarakterizirati kao „oblikovan“ (prilagođeniji industriji, stambenom tržištu i konačnim korisnicima), umjesto reakcionarnog, društveno i politički inertne primijenjene umjetnosti“ koje je prevladavalo u ranijim politički podobnim epohama.²⁹ Stoga je bitno razumijeti potencijal koji je donosilo novo vrijeme poleta i razvoja neopterećenim kulturnim korijenima i političkoj reprezentaciji³⁰, koje je u zagrebačkom slučaju bilo orijentirano optimalnom i humanom projektiranju, a nikako ideološki ili režimski. Njegovi obrisi i njegove ideje isključivo su rezultati projekta skrojenog prema vrijednostima čovjeka i za dobrobit budućeg stanara.

Razvojem i definiranjem zapadnih granica u periodu izgradnje Remetinca, Savskog Gaja i Trnskog do 60-ih godina, javlja se potreba definiranja oboda te kazetnog rastera koji će povezati novoizgrađena naselja i Zagrebački velesajam na zapadu, s istočnim obodom Novog Zagreba koji se prometno vezao s gradom preko Save tadašnjim „Crvenim mostom“³¹.

---

²⁸ Istovremeno moramo moći odijeliti potrebe građana i potrebe stambenog tržišta kojeg su kontrolirali investitori koje su činili republičke građevinske tvrtke. One su koordinirano s radničkim zajednicama i urbanistima oblikovali projekte, koji su često morali zadovoljavati izuzetno kratke rokove projektiranja i izgradnje, a pritom zadržati stambeni minimum (*existenzminimum*).

²⁹ Vukić, 2007: 11-20

³⁰ Barem ne u onom izravnom, demagoškom smislu

³¹ „Crveni most“ nekadašnji je kolni most zapadno uz kojega je 1939. godine sagrađen kolni Savski most. Ubrzo je preseljen na svoju posljednju lokaciju povezujući Jakuševac i Trnje i predstavljao je istočni cestovni prijelaz rijeke Save. Crveni most je predstavljao najraniji primjer željezne mostovne konstrukcije izgrađen zakovicama, a bio je sagrađen u Slavonskom brodu (današnjem pogonu Đuro Đaković). Izgradnjom Mosta Mladosti 1978. godine biva zatvoren za motorni promet, a jakim vodostajem rijeke Save 2006. urušava se, a koju godinu kasnije, biva izrezan i preko noći odnesen.

4. ZAPRUĐE

Genezu Zapruđa nezaobilazno obilježava, anegdota Bogdana Budimirova, autora patenta JU-61 i voditelja projekta izgradnje Zapruđa, isprva imenovanog „Srebrni grad Jakuševac“ - *“U Zagrebu je bila međunarodna konferencija gradonačelnika na kojoj se razgovaralo o budućnosti gradova. Nakon te konferencije gradonačelnik Većeslav Holjevac je mene i tadašnjeg direktora Jugomonta (odveo na večeru u restoran Mirni kut gdje smo jeli puricu s mlincima. Poslije večere odvezli smo se na Pantovčak odakle se pružao pogled na cijeli Zagreb. Holjevac nam je pokazao dio Zagreba gdje je Velesajam. Rekao je kako želi da, kao što je osvijetljena ova osovina do Velesajma, isto tako bude osvijetljen i ovaj dio Novog Zagreba koji se pruža na drugu stranu, a koji je bio posve u mraku. Naime, tad su ovdje bili samo smetište i rukavci rijeke. [...]) Drugi dan došao sam direktoru Jugomonta i rekao mu da idemo kod Holjevca. Ovaj mi je odgovorio da je uvjeren kako je gradonačelnik zaboravio naš razgovor. Ipak smo otišli i rekao sam Holjevcu da smo tu da osvijetlimo drugi dio Novog Zagreba. Tako je sve krenulo.”*³²

A krenulo je jer je postojala inicijativa od gradskih vlasti³³, te znanje motiviranog i osvježenog stručnog kadra (arhitekata, urbanista, i inženjera) koji su bili dovoljno motivirani da unisono i zajedničkim naporima nesebično grade, ono na što se tada neiskvareno gledalo kao, novu budućnost. U prilog tadašnjem urbanističkom razvoju najvećim je dijelom doprinio tada kolektivistički sociopolitički sustav koji je, temeljen na kolektivizmu, jednakosti i solidarnosti, omogućavao nacionalizaciju i pretvorbu privatnog u korist općeg javnog dobra³⁴.

Takva podloga stvorila je uvjete za najveći građevinski projekt u čitavoj povijesti grada Zagreba, a projekt “Srebrnog grada Jakuševca” u datom trenu (1962. godine) trebao je biti ogledalo tog uspjeha.

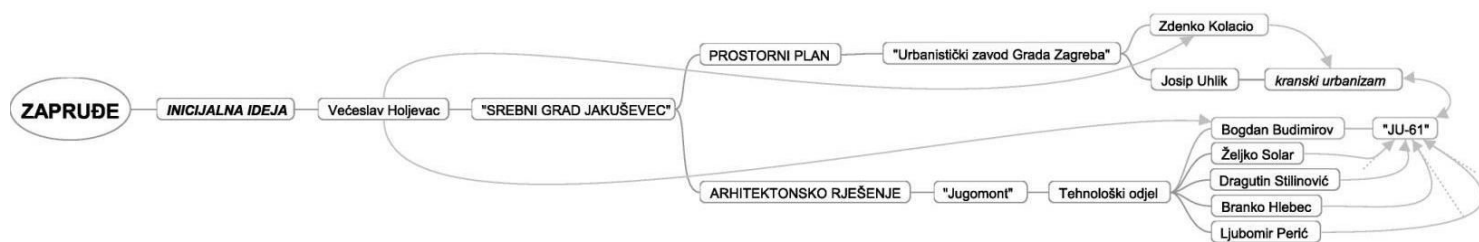
Sama činjenica da je projekt mišljen da predstavlja suvremeno tehnološko dostignuće proizvodnje kvalitetnog i dostojnog života koje aluminijskim licem izniklog iz ničega doli zdravog ljudskog uma promatra preko Save na arhaični koncept trusnog grada omeđenog obiteljsko-seoskim imanjima.

---

³² Kiš, Budimirov, 2011

³³ Gradonačelnik Holjevac je navodno nedugo nakon prvih ideja, i prije samog konačnog projekta Zapruđa podigao znak o izgradnji „Srebrnog grada Jakuševac” na mjestu današnjeg Muzeja suvremene umjetnosti na križanju Avenije Dubrovnik i Avenije Većeslava Holjevca. (Budimirov, Uhlik, 2011)

³⁴ Nacionalizacija zemljoposjeda desno od toka rijeke Save bila je relativno jednostavna i izravna kada znamo da je taj prostor najvećim dijelom bilo nenaseljen i gospodarski nerazvijen sastojeći se uglavnom od pašnjaka i livada. Prema toponimima tog kraja je Gustav Krklec za Urbanistički zavod dodijelio nazivlja budućih kvartova. Izuzetak je bio kvart planiran kao novi centar Zagreba, Središće, čiji je naziv lokalni derivat njegove buduće gradske namjene.

Slika 3. Vizualizacija odnosa i geneze koncepta Zaprude kroz inicijalne autore. Ilustracija: Vladimir Tatomir.

Nije iznenađujuća potreba da se na svaki način dokaže superiornost projekta “Srebrnog grada” naspram svega viđenoga do tada u Zagrebu kako na arhitektonskom i urbanističkom planu, tako i na proizvodnom i životnom planu³⁵.

Ne smije se zaboraviti da Zaprude predstavlja više od pukog građevinskog i stambenog projekta, ono uz navedeno posjeduje iznenađujući (i prema današnjim standardima) cjelovit arhitektonski i urbanistički značaj koji je ostvaren isključivo radi precizne i pedantne organizacijske strukture koja je omogućila sinergiju tehnološke, industrijske te arhitektonske slobode i prožimanja.

Prožimanje različitih tehnologija i industrija ostvareno je kroz organizacijski program Bogdana Budimirova koji je uskladio i usavršio organizaciju i proizvodnju “strojeva za život” kroz sinhronizaciju različitih materijala, struka i industrija u jedinstven modernistički funkcionalistički i (usudio bih se reći) metropolitanski projekt, čija je organizacija “skrojena” za svrhu realizacije maksimalno efikasnog gradskog projekta. Podređen aktualnim republičkim mogućnostima i potrebama i ne izlazeći izvan okvira projekt odiše pragmatizmom, racionalnošću i promišljenom pedantnošću kojom predstavlja jedinstven minimalistički, humani i luksuzan prostor za život, kako u interijerima tako i u eksterijeru.

Da bismo mogli razumjeti vrijednost naselja moramo razumjeti sve njegove karakteristike, ali i razumjeti vremenski kontekst organizacijskog i tehnološkog koncepta, njihove rezultate u cjelini.

³⁵ „Dizajn tih kuća donio je gradskom tkivu nešto novo!“ (Mattioni, 2009: 29)

5. URBANIZAM

5.1. POVIJEST URBANIZMA U NOVOM ZAGREBU

Da bismo bolje razumjeli sami prostor i procese razvoja novozagrebačkih naselja, moramo znati prostornu dispoziciju mjesta, kao i njenu genezu.

Kao što je spomenuto, ideja za širenjem Zagreba južno od toka rijeke Save javlja se prvi put, no tek površno, tek 1936. godine *Generalnim regulacionim planom za grad Zagreb*. Dok je tadašnje planiranje bilo usmjereno za razvoj perifernih naselja (poput Trešnjevke, Trnja i Peščenice) i razvoj grada prema istoku i zapadu gdje je dominirala „neplanska supstandardna obiteljska izgradnja“³⁶, na prostoru današnjeg Novog Zagreba primarno su bili planirani sportski sadržaji tik uz rijeku Savu, bez jasno definiranih regulatornih linija ili smjernica za razvoja mjesta.³⁷ Po završetku Drugog svjetskog rata javlja se društvena potreba³⁸, ali i politička mogućnost³⁹ i volja⁴⁰. Tako se 1953. godine kreće s izradom *Direktivne regulatorne osnove Zagreba* kojom se otvara prostor za širim promišljanjem razvoja Zagreba i jasno uključuje prostor današnjeg Novog Zagreba u prostorno planiranje. Zadani prostor tretiran je kao *tabula rasa*⁴¹ za promišljanje grada kao njegovog novog društvenog središta. Tu ideju potvrđuje i prisutnost Jakoba Bakeme koji je svojim prijedlogom urbanističkog rješenja 1962. sazeo suvremene teoretske postavke uzevši u obzir aktualnu lokalnu proizvodnju⁴² kako bi proizveo suvremeno „srce grada“. ⁴³ Ranim planovima isticali su se tek zone Velesajma i Brodarskog instituta, te planirane prometnice prometne osi S-J, obilaznice i željezničkih trasa. Najznačajniji doprinos u ranoj fazi definiranja nove izgradnje bio je gradonačelnika Većeslava Holjevca koji je 1950. donio odluku o izgradnji Mosta slobode⁴⁴ i nove gradske prometne osi S-J koja je nastavljala potez Zrinjevca južno preko

---

³⁶ Bobovec, 2012: 43

³⁷ Bobovec, 2012: 43

³⁸ Prilivom velikog broja ruralnog stanovništva u velike gradove i industrijska središta

³⁹ Nacionalizacijom i komasacijom privatnog dobra zbog općeg interesa omogućeno je slobodnije upravljanje, planiranje i oblikovanje novih naselja

⁴⁰ Socijalna politika tadašnjeg ideološkog sustava težila je omogućiti jednake uvjete života svim građanima, a pri tome proizvesti homogenu besklasnu zajednicu kao temelj novoustanovljenog društvenog poretka

⁴¹ Prostor grada bio je u potpunosti nenaseljen, i nakon nacionalizacije zemljišta pravno neopterećen.

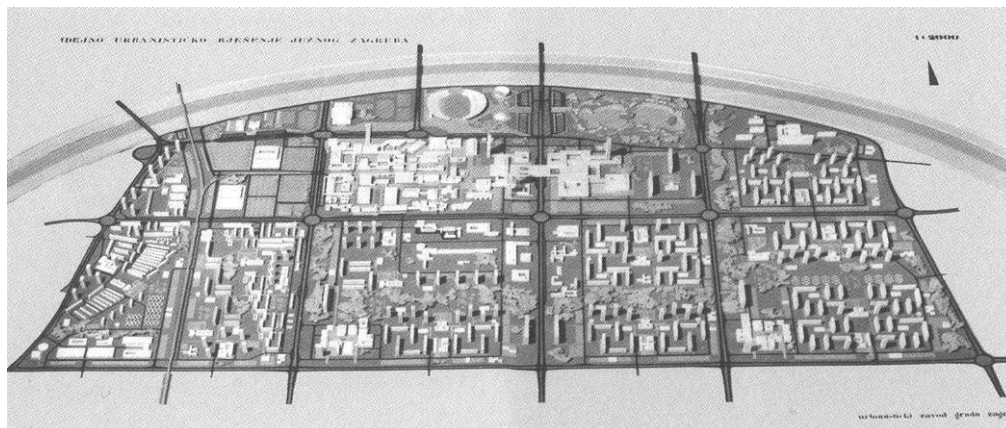
⁴² u njegovom prijedlogu urbanizacije južnog Zagreba, očito koristi Jugomontove „proizvode“ Ju-61, raspoređen prema matrici „kranskog urbanizma“ Zapruđa

⁴³ Bobovec, 2012: 23

⁴⁴ Most Slobode sagrađen je na inicijativu gradonačelnika Većeslava Holjevca i čini važno reprezentativno i simboličko mjesto u središtu nove gradske transverzalne akse S-J (Z. Kolacija i Z. Sile). Oblikovanjem i pozicijom stvara reprezentativnu vizualnu vezu i vedute gradske jezgre (na sjeveru) i Novog Zagreba (na jugu). Simbolički

Save. Idejom prometne osi sjever-jug i prelaskom Save u južni Zagreb lako su potom definirani obodi postojećeg, Brodarskog instituta⁴⁵ te Zagrebačkog velesajma⁴⁶, kao i prepoznatljivi ortogonalni raster avenija, a time i granica naselja koje je definirao Zdenko Kolacio.

Slika 4. Idejni urbanistički plan grada Zagreba prema viziji Jana Bakeme.

Prvi obrisi budućeg grada, kao živog mjesta, naziru se na njegovim južnim granicama. Eksperimentalnog i skromnog prema karakteru, no svejedno zaokruženo svim potrebnim sadržajima, oko već postojećih seoskih naselja 1955. godine izgrađeno je prvo naselje Remetinečki Gaj⁴⁷. Prema urbanističkom rješenju Marijana Haberlea u jesen 1955. godine donesena je odluka o početku građevinskih radova na zemljištu tada još nepreseljenog i neotvorenog Zagrebačkog velesajma⁴⁸, a 1957. Božidar Rašica definira i uređuje Zagrebački velesajam. 1959. godine za promet se otvara Most Slobode inženjera Krunoslava Torkovića, te izrađuje urbanistički plan naselja Trnsko (Detaljni urbanistički plan naselja Trnsko u Zagrebu (Zdenko Kolacio, Josip Uhlik, Mirko Maretić), koje se godinu dana kasnije, 1960. u rekordnom roku izgrađuje.

U tom kratkom roku zabilježen je snažan rast: 3 naselja, Zagrebački velesajam, središnja aksa, Most slobode i Brodarski institut. Takav pomak osnažio je planere i projektante da krenu graditi

---

značaj naglašen je u samom nazivu, te neposrednoj blizini trnjanske skele "Bundek" koje je bilo mjestu prvog ulaska oslobođilačkih snaga u okupirani Zagreb (2. i 3. bataljon, 20. brigade, 45. divizije, Druge armije Koče Popovića) 8.5.1945. oko 10 sati i 30 minuta. Vidi u:***(2005.), Oslobođenje Zagreba, 60 godina kasnije, Hudelist, 2013

⁴⁵ Brodarski naučni institut osnovan je 1948. godine, a završen 10. rujna 1959. godine (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9634> (10.10. 2015.))

⁴⁶ 1953. godine osnovana je gradska komisija za izbor lokacije koja je trebala donijeti odluku o konačnoj lokaciji Zagrebačkog velesajma

⁴⁷ Upravo u Savskom Remetinečkom Gaju Jugomontovi patenti Ju-60 i Ju-61 doživjeli su svoje prve realizacije tokom druge faze izgradnje naselja 1960. godine (Martinović, 2014: 47)

⁴⁸ Pavlović, 1974: 17

prema „srcu novog grada“, no nametnula se potreba za uvođenjem reda u planiranje radi njegovih budućih korisnika, kao i u organiziranje njegove izgradnje.

Ubrzo nakon useljenja prvih naselja, te otvorenja Zagrebačkog velesajma stvara se potreba da se usklade prostorno stihijski rokovima opterećeni sporadični građevinski programi, te se naredna rješenja pokušavaju povezati u jedinstvenu sliku grada, nastojeći ih prilagoditi budućoj matrici novog grada. Slijedom toga 1957. godine Božidar Rašica urbanističkim rješenjem Zagrebačkog velesajma isti nastoji integrirati u gradski prostor povezujući ga s Holjevcem novom gradskom osi na njegovom istoku i njenom magistralnom transverzalom Zdenka Kolacija (današnjom Avenijom grada Dubrovnika).⁴⁹

Posljedično tome se nova naselja planiraju unutar zatvorenih prometnih pravaca, prvo od kojih je izgrađeno Trnsko 1960. godine, a iste godine projektirano i izgradnjom započeto naselje Zaprude. Ovo prvo i cjelovito planirano i prostorno potpuno definirano naselje, jedino je kao takvo ostalo najočuvanja arhitektonsko-urbanistička cjelina u Zagrebu.⁵⁰

Na dogovorenu gradsku matricu Zaprude se oslanjalo na Aveniju proleterskih brigada (danas Avenija grada Dubrovnika) okupiravši njenu sjeveroistočnu kasetu. Prvotna ideja gradonačelnika Holjevca bila je sagraditi čitavu sjevernu stranu današnje Avenije Dubrovnika od Mosta slobode i planiranog Mosta mladosti⁵¹ Jugomontovim patentom Ju-61. Njegova ideja imala je za cilj u što kraćem roku riješiti gorući problem nedostatka stanova, maksimalno iskoristiti stambene poticaje koje su od države primali republički stambeni fondovi (odnosno radničke zajednice), te povrh svega nizanjem i materijalima u prostoru jasno pokazati sjaj i moć tehnološki razvijenog, suvremenog Zagreba.

---

⁴⁹ Bobovec, 2012: 190-191

⁵⁰ Kolacio, 1970: 8

⁵¹ Most Mladosti sagrađen je prema projektu Vojislava Draganića 1978. godine zapadno od starog Jakuševačkog (Crvenog) mosta

5.2. ZAPRUDE

5.2.1. UVOD

Zaprude je naselje koje okupira krajnje sjeverno-istočnu kazetu rastera avenija, koju je zacrtao Zdenko Kolacijo novim urbanističkim planom razvoja Novog Zagreba, (tada planiranog kao Zagreb Jug). Kao posljednji kvart građen u prvoj fazi razvoja Novog Zagreba (1948.-1968.). sačinjavaju ga 14 deveterokatnica i 6 peterokatnica (sagrađenih od 1963. do 1965.) i 8 šesnaesterokatnih nebodera na sjevernom obodu naselja (sagrađenih od 1965. do 1968.). Količina objekata, te brzina kojom su oni izgrađeni predstavljaju visoke kriterije građevinske industrije i razvoju grada, što je i simptomatično za period do 1968. godine koja ujedno predstavlja i vrhunac industrijskog, ekonomskog napretka. Zaprudanski neboderi, predstavljaju najveću koncentraciju izgradnje tipskih nebodera do danas.⁵²

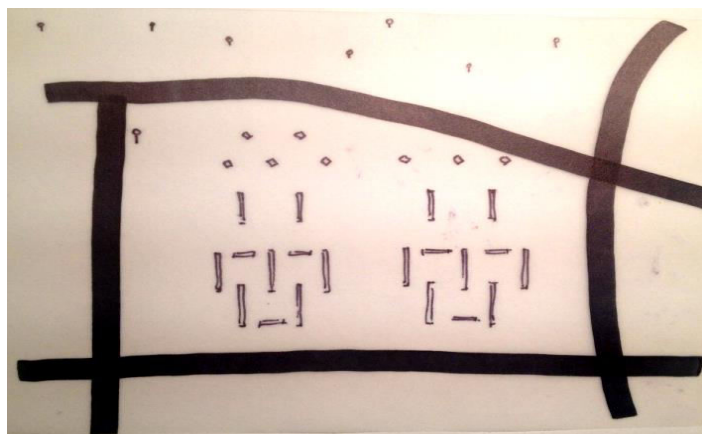
Valja napomenuti da je isprva izgradnja Zapruda dodijeljena isključivo Jugomontu radi brzine i industrijske kvalitete izvedbe, no realizacija stambenih nebodera ubrzo je dodijeljena Industrogradnji koja je bila tehnološki i iskustveno kapacitiranija za takav posao. Autor urbanističkog rješenja Zapruda, Josip Uhlik odlučio se za pragmatično rješenje koje objedinjuje podjednako organizacijske potrebe izgradnje i racionalne životne potrebe budućih stanovnika prilagodivši se osnovnim kriterijima.⁵³

- smanjenim dimenzijama naselja, na današnje okvire (Z. Kolacio)
- progresivnim suvremenim postulatima oblikovanja javnog i privatnog prostora (CIAM)
- jasnom artikulacijom motornog i pješačkog prometa
- strogoj organizacijskoj dinamici industrijske prefabricirane izgradnje (patent Ju-61)
- kratkom vremenskom roku
- republičkim zahtjevom za minimalnom gustoćom naseljenosti (oko 8000 stanovnika)
- republičkim zahtjevom za smanjenje troškova od 20%
- visokim higijenskim standardima struke o osunčanosti i provjetrenosti naselja (CIAM)
- bogatog zelenog i parkovnog sadržaja

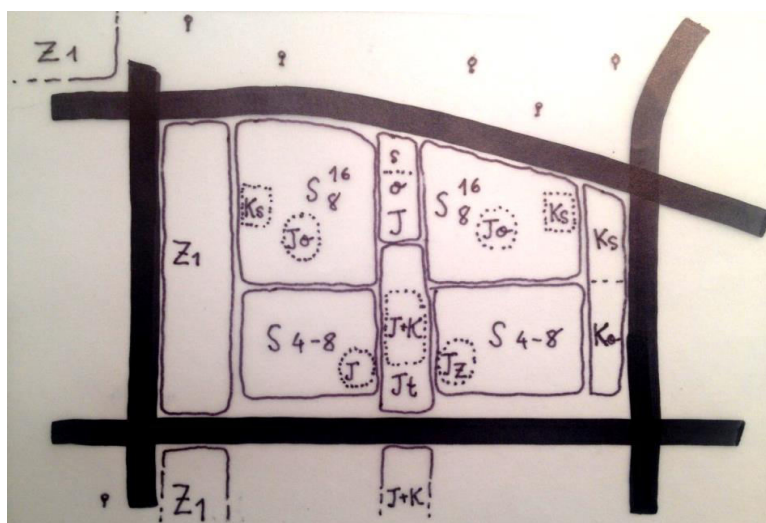
---

⁵² <http://www.kontraakcija.hr> (10.5.2010.)

⁵³ ***2006: 129-130

Slika 5. Raspored objekata viših od P+1. Ilustracija Vladimir Tatomir

Slika 6. Podjela Zapruda prema zonama (Z1= parkovno zelenilo od gradskog interesa (novozagrebačka “Zelena potkova”); S = stambena zona (katnost u brojevima); J = javna namjena; Js = javna sportska rekreativna namjena, Jo = javna odgojna namjena; Jt = središnja javna površina, trg; K = komercijalna namjena; Ks = komercijalna servisna i prodajna namjena; Ko = Komercijalna obrtnička zona). Ilustracija Vladimir Tatomir

U nastojanju da objedini različite kriterije i racionalizira prostorne zahtjeve kako građevinara tako i budućih korisnika, poslužio se jednostavnim kreativnim rješenjem dijagonalno naizmjenično izmaknutog niza “kranskog urbanizma”. „Kranski urbanizam“ kolokvijalni je naziv koji se s vremenom ustalio među strukom, a označava prostornu dispoziciju unutar naselja čiji je raspored dominantnih objekata (stambenih blokovi Ju-61 u slučaju Zapruda) podređen strogim organizacijskim i prostornim kriterijima njihove proizvodnje. Termin je skovao u vrijeme izgradnje Zapruda i vrhunca Jugomontove modularne izgradnje direktor Urbanističkog zavoda grada Zagreba (1957.-1971.) Zdenko Kolacio raspravljajući prilikom susreta s Josipom Uhlikom i Bogdanom Budimirovim o urbanističkom rješenju Zapruda koje je u kratkom roku moralo biti

predano gradonačelniku Holjevcu.⁵⁴

Termin je zaživio nakon nekoliko organizacijski efikasnih i ekonomski uspješnih građevinskih epizoda Jugomontovih patenata u Borongaju, Folnegovićevom naselju, Remetinečkom i Savskom gaju. Premda je uspješna organizacija proizvodnje stanova značila financijsku isplativost projekta, ona je ipak budućim korisnicima jamčila i interesantan i dinamičan javni prostor. Ono što je nedostajalo prijašnjim prostornim rješenjima Jugomonta, u slučaju Zapruda uspješno je nadograđeno jednostavnom prostornom izmjenom bez ugrožavanja organizacijskih ili financijskih i organizacijskih boljki ove urbanističke matrice.

"Kranski urbanizam" očitovao se kao fin, uspješan i racionalan model za oblikovanje prostora u kratkom periodu i sa snažnim financijskim i tehničkim restrikcijama. Značajna je i činjenica da je čitav sustav proizvodnje prefabriciranih modela i naselja utkan u prostorni koncept naselja i vidljiv u njegovom konačnom današnjem tlocrtu.

Koncept oblikovanja prostora bazirao se na činjenici da je Jugomont raspolagao sa svega nekoliko kranova⁵⁵ koji su morali biti iskorišteni u vrlo kratkom roku da izvrše optimiziran i efikasan proces izgradnje prefabriciranim elementima zidnih vertikalna, stropnih horizontala i stepenišnih komunikacija betonskog kostura zgrada.⁵⁶ Efikasnost ovog sustava proizvodnje „jednim kranom“ leži u optimaliziranom i efikasnom sustavu izgradnje koju je prakticirao Jugomont.

Prednosti Jugomontovog sustava proizvodnje karakterizirao je visok stupanj organizacije proizvodnje i montaže što je zadovoljavalo industrijski aspekt realizacije.

Vrijednost „kranskog urbanizma“ u slučaju prostorne cjeline Zaprude leži upravo u usklađenosti visokog stupnja organizacije proizvodnje i humano promišljenog visoko funkcionalističkog prostora. Premda visoko organizirana i industrijalizirana izgradnja često implicira negativne konotacije u pogledu kvalitete izgradnje (poput supstandardnosti, privremenosti i dr.), to se za primjer Zapruda ne može olako tvrditi.⁵⁷

---

⁵⁴ Eventualno kašnjenje konačnog plana ali i proizvodnje značilo bi gubitak financijskih sredstava koje je dodjeljivano na državnoj razini i koje se lako „odlijevalo“ u druge velike gradove. (Uhlík, Budimirov, 2010)

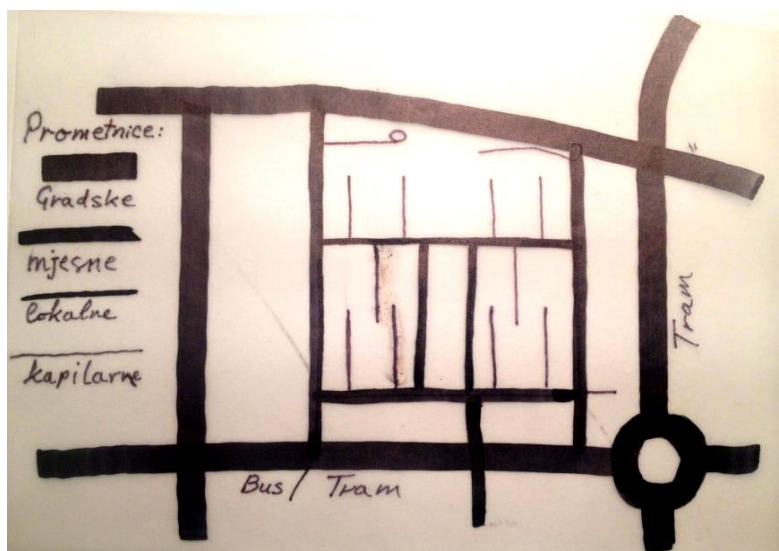
⁵⁵ Bogdan Budimirov u video intervjuu ističe kako se 1949. godine, kada je Ministarstvo građevinarstva Hrvatske raspisalo natječaj montažne kuće, govorilo o industrijalizaciji građevinarstva a Jugomont je raspolagao s 4 kamiona, nekoliko „ručnih“ mješalica za cement i niti jedan kran. Navodno je u startu izgradnje patentom Ju-60 50-ih godina Jugomont raspolagao s jednom samohodnom dizalicom manjih kapaciteta. Tek sa 60-im godinama počinje izgradnja viših 8-erokatnih zgrada pojavom toranjskih dizalica. (Budimirov, 2010)

⁵⁶ „Umatanja“ zgrada u vanjsku staklenu membranu (pročelne stakleno-aluminijske i drvene membrane i perforirane zabatne aluminijske ljske) vršilo se isključivo manualno, pomoću kolotura i 6 radnika

⁵⁷ Osvrćući se na probleme modernističkog planiranja i industrijalizirane izgradnje često se paušalno koristi pojam Novog Zagreba. (Blake, 1977, Dakić, 1984, "Iz starog i Novog Zagreba"). Dok Peter Blake, među ostalim, na primjeru Novog Zagreba decidirano napada rezultate rigidnog modela prostornog planiranja modernizma, Slavko Dakić vođen jednakim stavovima potvrđuje Blakea ističući nedostatak javne infrastrukture, te „simboličkih formi“ I

5.2.2. MULTIPLIKACIJA

U nastojanju da se senzibilizira vanjski prostor, a zadrži organizacijska kvaliteta odstupilo se od ustaljene „ekonomične“ dispozicije objekata u prostoru (zbijenih u ortogonalne ili paralelne kompozicije, pri tome flankirajući zbijenu zelenu površinu između njih)⁵⁸. U konačnici je zadržana multiplikacija elemenata i zona izgradnje, konačno prostorno rješenje je težilo rezultatu osunčanih i prozračnih javnih parkova tzv. „zelenih dnevnih boravaka“. Značaj pridat vrijednostima zdravlja, osunčanosti, zelenilu i otvorenosti dodatno dokazuje i rješenje fasadnih membrana koje su u Zaprđu po prvi put ostakljene u cijelosti – od poda do stropa. Do tada su fasadne membrane redovito sačinjavali prozori s aluminijskim parapetima, u Zaprđu je po prvi put upotrebljen parapet od armiranog stakla.

Slika 7. Prometnice Zaprđu prema karakteru. Ilustracija Vladimir Tatomir

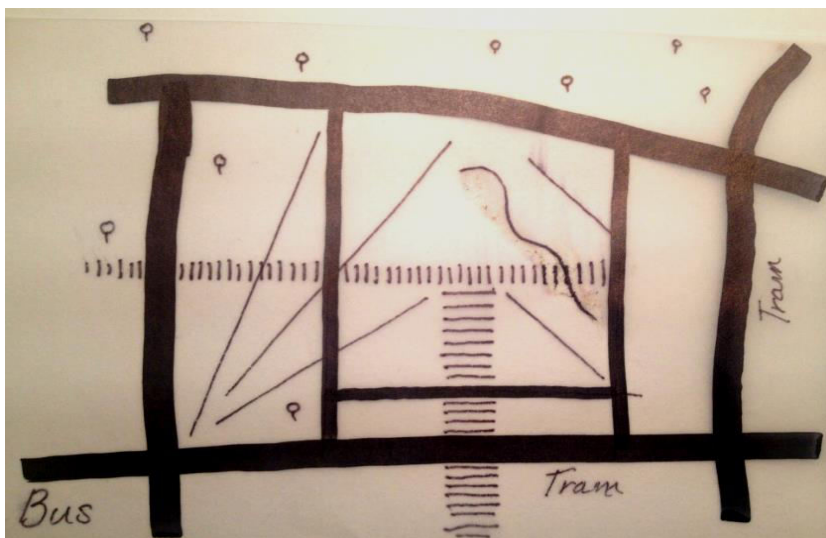
Izbjegavajući zamku prostorne „ekonomičnosti“ računajući na komfor krajnjih korisnika u slučaju Zaprđu na jednostavan se način konceptualno nadgradio „kranski urbanizam“ Josipa Uhlika. Jednostavno razmaknuvši paralelni niz u cik-cak kompoziciju paralelnih objekata, ostvarena je funkcionalna potreba kako montaže tako i ona za javnim prostorom. Takvo je

---

specifičnog socijalnog identiteta. Premda neki od navedenih argumenata mogu vrijediti u partikularnim slučajevima poput onih iz najranije faze poslijeratne urbanizacije (Lay, Seferagić 1973: 5) generalizacija šireg područja Novog Zagreba promašena je jer zanemaruje kontinuitet prostorno-arhitektonskog i industrijsko-tehnološkog razvoja, te evoluciji karakter razvoja Zagreba. Istvoremeo, kritike usmjerene na „nedostatak identiteta mjesta“ ishitrene su i smatram ih isključivo rezultatom nedostatka razumijevanja mjesta i olake simplifikacije slojevitog pitanja identiteta.

⁵⁸ Slučaj u ranijih Jugomontovih naselja (Savski gaj, Rementinečki gaj) (**1964.:1-3)

rješenje budućim stanarima omogućilo otvoreniju buduću parkovnu cjelinu, oslobodilo i dinamiziralo kretanje pješaka unutar samog prostora kvarta ostvarujući jasne i pregledne pješačke komunikacijske dijagonale⁵⁹, kao i provjetrenost i osunčanost koje sa sjevera omogućavaju Medvednica i s juga sunce. Navedene pješačke dijagonale unutar kvarta istaknute su samom dispozicijom objekata u prostoru, a njihovu intenciju (a ne tek punu slučajnost) dokazuju organski projektirane šetnice i parkovi između stambenih zgrada koje su ostale neizmijenjene do danas.

Slika 8. Pješačke komunikacije kroz naselje. Mogućnosti kretanja otvorenog plana: radijalne pristupni pothodnicima (više puteva), dijagonalni koridori kroz naselje, široke usmjerene zelene aleje (S-J Zaprude-Utrine, te I-Z Zaprude-Središće-Velesajam), fluidne šetnice (dokolica). Ilustracija Vladimir Tatomir

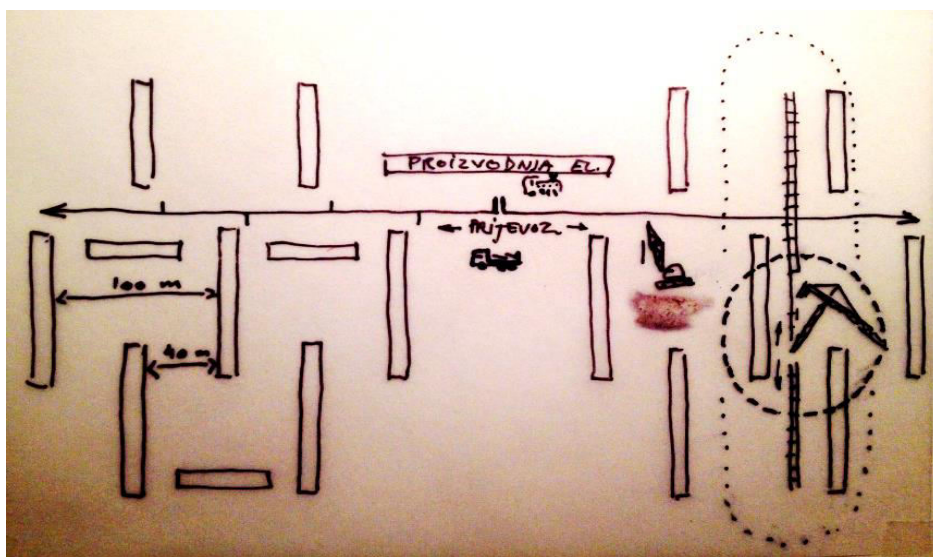
5.2.3. KRANSKI URBANIZAM

„Kranski urbanizam“ Zapruda vrhunski je primjer sinergije arhitekta i urbanista u zajedničkom planiraju zdravog životnog prostora pritom zadržavajući najznačajnije kvalitete – efikasnost, ekonomičnost i funkcionalnost. Zaprude predstavlja najznačajnije urbanističko rješenje u prvoj fazi razvoja Novog Zagreba, a tom značaju svjedoče sinergijska arhitektonsko-urbanistička rješenja koja su polazila od izvornika u Jugomontu i Zaprudu.⁶⁰

⁵⁹ U promišljanju prostora internacionalne moderne dominantan je bio brzi motorizirani promet, te je stoga ovakvo promišljanje pješačkih komunikacija unutar intimnog prostora kvarta vrijedan primjer.

⁶⁰ Matrica „kranskog urbanizma“, i Zapruda nadomješten je tek desetak godina kasnije prostornim programom „vijenaca“ arhitekata Odaka i Čizmeka koje karakterizira visok stupanj efikasnosti, ekonomičnosti i funkcionalnosti.

Slika 9. Dijagram proizvodnje i distribucije elemenata, te organizacije izgradnje Zapruda prema kranskom urbanizmu i Ju-61. Ilustracija Vladimir Tatomir.

Uspjeh urbanističkog rješenja kvarta bazirao se na jednostavnom sistemu multiplikacije jednostavnih tipova objekata, te organiziranjem po građevinskim zonama. Rješenje Zapruda možemo dijeliti na 4 rezidencijalne cjeline oko kojih se nižu i umeću razni javni (poslovni, obrazovni, servisni ili parkovni) sadržaj. Četiri kvadrata u ortogonalnom rasporedu dijele dvije pješačke akse: glavnom aksom (S-J) i pješačkom transverzalom (I-Z) tzv. „Zelenom aksom“⁶¹. Njih s tri strane, u obliku slova U, omeđuju lokalne prometnice koje preusmjeravaju promet od zgrada do gradskih cesta, dok su sva četiri obodne strane kvarta omeđene zelenim pojasom po obodu, štiteći kvart od prometne buke i zagađenja. Prometno rješenje u obliku slova „U“ također se koristi i multiplicira unutar zapadne i istočne polovice naselja. Glavna oblikovna i komunikacijska aksa, pješačka os Trga Ivana Meštrovića pruža se sredinom naselja u smjeru sjever-jug. Aksa trga stanovnicima omogućava osnovne javne, poslovne i kulturne (samo djelomično izostavljanjem polivalentne dvorane prilikom izgradnje) servise ispod jednog krova⁶², te povezuje sa susjednim kvartom Utrinama i javnim prijevozom na glavnoj novozagrebačkoj prometnici (današnjoj Av. Dubrovnik). Zone u Zaprudu na četvrtine dijeli transverzala „Zelene akse“ koja u smjeru istok-zapad povezuje sjeverne i južne zone kvarta s parkom Vjekoslava Majera i Središćem⁶³. Lokalnim cestama koje ocrtavaju tangentama (S-J i I-Z) koje je naselje

⁶¹Vidi u: Prilog, Muzej Kvarta Zaprude; punktovi

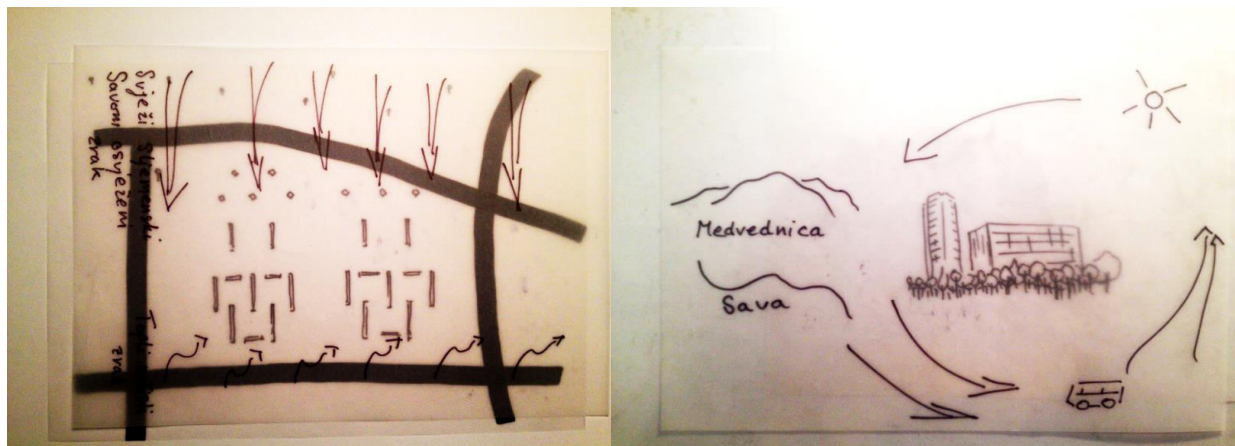
⁶²Rješenje urbanista Željka Čidića

⁶³Svijest o značaju pješačke akse koja povezuje sjeverne kvartove Novog Zagreba prisutna je od samog početka razvoja tog dijela grada. Od urbanističkog rješenja Božidara Rašice (1957.) do *Studije centralnog gradskog prostora Trnja, Novog Zagreba i priobalja Save od Željezničkog mosta do Mosta mladosti* (1982.)

i Natječaja za rješenje istočnog poslovno-trgovačkog i kongresnog centra s hotelom Zagrebačkog velesajma (1985.)

dijelilo na polovice (po vertikali S-J) odnosno četvrtine (prema aksama S-J i I-Z). Navedene kvadrante s tri strane, u obliku slova „U“, omeđuju lokalne prometnice koje na 5 mjesta (2 na sjeveru i 3 na jugu) preusmjeravaju promet s glavnih gradskih prometnica koje okružuju naselje.

Slike 10. Prostorni raspored i orijentacija objekata u odnosu na sunce i vjetar. Ravnomjerna osunčanost stambenih jedinica dobivena je orijentacijom stanova prema istoku i zapadu. Provjetrenost je dobivena otvaranjem prostora prema sjeveru i svježem zraku sa Save i Medvednice.

5.2.3. KRAJOBRAZNA ARHITEKTURA

Vrlo značajnu karakteristiku Zapruda čini upravo njegovo zelenilo i krajobrazno oblikovanje čija se slučajnost demantira jednostavnom šetnjom kroz park Vjekoslava Majera, jedan od organskih „polujavnih“ parkova rezultiranih simbiozom Uhlikovog „kranskog urbanizma“ i Budimirovih „limenki“, ili prolaskom ispod gustog zelenog svoda krošnji stabala koje fenomenalno supstituira nerealizirani uredski mezanin⁶⁴ predviđen stambenim neboderom „tip Jelinek“. Takva slučajnost je moguća jer ne postoje pisani tragovi, prije svega izvornog plana izgradnje naselja do kojeg je nemoguće doći⁶⁵. Doduše poznato je da je na projektu Trnskog uz urbaniste (Zdenko Kolacio, Mirko Maretić i Josip Uhlik) surađivala i krajobrazna arhitektica Mira Wenzler Halambek. Kao česta suradnica Urbanističkog zavoda grada Zagreba, autorica je „velikih“⁶⁶ i nagrađivanih

te konačno posljednjem realiziranom kvartu Novog Zagreba, Središća, Vinka Uhlika (suradnika na projektima Zapruda (staklena membrana), zadržana je ideja iste pješačke akse istok-zapad koja povezuje kompleks Zagrebačkog velesajma s kvartovima u tom potezu.

⁶⁴ Primjer društveno-poslovnog mezanina stambenog tornja vidljiv je na djelomično realiziranom mezaninu na tornjevima „tipa Jelinek“ na Novoj cesti na Trešnjevci ili u cijelosti na mezaninu tornjeva u Veslačkoj.

⁶⁵ Urbanistički i arhitektonski projekt realizacije Zapruda nepovratno je nestao izlivanjem Save i poplavlivanjem arhive u Horvaćanskoj. (Budimirov, 2010.)

⁶⁶ Knežević u <http://www.ulupuh.hr/hr/stranice/clanova.asp?idsekcije=14&idclana=641>: „Mira Wenzler Halambek autorica je velikih projekata od značaja za Novi Zagreb poput Zračne luke Pleso, vojarne „Maršal Tito“ (danas „Croatia“), kompleksa Brodarskog instituta, veliko rekreacijsko, edukativno i stambeno područje Pionirski grad, te

projekata u zemlji i inozemstvu, kao i „manjih“⁶⁷ intervencija i prostornih programa. Njene krajobraze rješenja obilježava snažna želja za senzibilnim i emotivnim posredovanjem dijalektički suprotstavljenih prostornih karakteristika okoliša (nekada-sada), namjene (dokolica-utilitarnost) i formi (umjetno-prirodno).

Vratimo li se na slučaj Zapruda lako možemo primijetiti njen utjecaj i aktivno sudjelovanje s Josipom Uhlikom u projektu Zaprude. Posebno bih istaknuo rješenje Parka Vjekoslava Majera koji komplementira, umjesto suprotstavlja, krutoj racionalnoj industrijskoj logici Ju-61. Poput parkova između „Limenki“, park omogućava šetaču fluidno kretanje kroz prostor, siguran tok i prostornu referencu u formi parkovne opreme ili krajobraznog elementa. Park Vjekoslava Majera dimenzijama i sadržajem objedinjuje sve te elemente. Na južnom kraju mala skupina mekih humaka s jedne strane prekida tok kretanja i fokus korisnika parka na glavnu cestu (današnje Av. Dubrovnik). S druge strane humci se senzibilno drvenim i kamenim elementima sa svoje južne strane (ona koja gleda na aveniju) rastvaraju u drvene tribine i dječje igralište kreirajući novo mjesto interesa i fokusa koncentrirajući dječji boravak u parku (demotivirajući ih od istrčavanja prema prometu) postaje sigurniji, a tribine i „umjetni-prirodni“ elementi u igri s gradskim prometom u pozadini stvaraju interesantnu i dinamičnu scenografiju u javnom prostoru. Park V. Majera na svojoj sjevernoj strani bio je opremljen s igralištem za minigolf te parkovnim sjedećim namještajem omogućavajući sadržaj na putu prema Bundeku i novoj većem, gradskom parkovnom zelenilu.

Svu širinu utjecaja Mire Wenzler Helembek mogu prikazati tek daljnja istraživanja rada i opusa Mire Wenzler Halambek, a za koje u ovom radu, nažalost nema dovoljno prostora.

---

perjanica Rekreativsko-sportski centar Jarun.”

⁶⁷ Dječjim igralištima, drvoredima i alejama, manjim šetalištima, javnim i privatnim vrtovima, kao i uređenjem infrastrukturnih elemenata poput magistralnih cesta, autocesta i prometnih petlji. Rješenje urbanista Željka Čidića.

6. ARHITEKTURA

6.1. JUGOMONT

6.1.1. UVOD

Govoreći o arhitekturi Zapruda nemoguće je propustiti započeti razgovor s ičime drugim nego o dominantnoj njegovoj komponenti, a to su slavne „limenke“.

Jugomontov sistem prefabrikacije patentom Ju-61 u slučaju Zapruda načinom proizvodnje i montaže kao i kvalitetom rezultata daleko nadilazi sve dotadašnje Jugomontove projekte. Može se reći da je projekt u Zaprudu perjanica Jugomontovog sistema izgradnje.

Prostor je nastao iz potrebe da se hitno riješi već navedeni rastući stambeni problem koji su dijelili svi gradovi, pa tako i u Zagrebu, koji je prima sve veći broj stanovnika iz ruralnih krajeva Hrvatske i Jugoslavije⁶⁸. Kako Navodi Macenov u svom tekstu objašnjavajući vremenske i tehnološke okolnosti i uspjeh Jugomontovih patenata *„Opći društveno-politički kontekst u desetljećima nakon Drugoga svjetskog rata u velikoj je mjeri poznat i obrađen kroz literature i periodiku. S aspekta masovne stambene gradnje najuže je povezan s mjerama deagrarizacije i industrijalizacije društva koja je desetljećima njegovana kao ideološki i politički cilj. Dva razloga koja su pridonijela stambenoj krizi krajem 40-ih i početkom 50-ih godina 20. stoljeća jesu ratna razaranja i – migracije stanovništva koje su se odvijale u smjeru industrijskih centara u razvoju. Prvim petogodišnjim planom industrijalizacije zemlje (1947.-1952.), koji je donesen po ugledu na slične u zemljama istočnog bloka, između ostalih zacrtani su ciljevi izgradnje što većeg broja tvornica diljem zemlje i djelomična sanacija problema nedostatka stambenog prostora. Otvaranjem sve većeg broja tvornica, koje su uglavnom bile locirane u gradskim naseljima, sve se veći broj stanovništva doseljava u gradove. Takav splet okolnosti sve više produbljuje stambenu krizu.*

Osim društveno-političkog konteksta, treba spomenuti i tehnološki kontekst izgradnje u razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata i masovne stambene gradnje. Gospodarstvo nije bilo nimalo razvijeno u poslijeratno doba. Ali s vremenom, zbog povoljnih ekonomskih prilika odnosno inozemnih kredita, započinje i gospodarski razvoj.[...] Tako ambiciozan plan nije mogao biti postignut klasičnim metodama izgradnje ni načinima financiranja. Moguća formula za rješenje ležala je u masovnoj stambenoj izgradnji temeljenoj na industrijskoj prefabriciranoj gradnji.

---

⁶⁸Mecanov, 2015:176

Masovna stambena gradnja bila je podržana politički, financijski, ali i na druge načine.

Znanstvena su istraživanja bila usmjerena smanjenju troškova i povećanoj brzini realizacije, te kvaliteti stambene gradnje. Ova su se istraživanja provodila u području konstruktivnih sustava, novih materijala, kao i novih tehnologija u projektiranju i izgradnji.” Zaključno ukratko konstatira “Stambene potrebe i stambene politike bile su bitni elementi dominirajuće ideologije koja je, između ostalog, nastojala umanjiti nedostatak stambenih jedinica”.⁶⁹

Rješenje za taj problem već je postojalo u gradu, kako društveno ideološki, tako i tehnološki i industrijski. Od ideje (Budimirov, Solar, Stilinović) i tehnologije (Jugomont i Industrogradnja) do gotovo svih resursa i materijala (izuzev membrana zgrada) moglo se doći ne tražeći daleko. Naime, u sklopu druge faze izgradnje Remetinečkog gaja kada je korišten patent Ju-61 u realizaciji uz već postojeći Ju-60. „Jugomontove četverokatne stambene zgrade montažnog sustava JU-61 projektirane su 1960.⁷⁰ i završene 1961. godine. To je bio početak uspješne izgradnje Jugomontove serije montažnih stambenih zgrada u Zagrebu i drugim gradovima. Jugomontove peterokatne stambene zgrade montažnog sustava JU-61, njih ukupno osam, građene su od 1961. do 1964., a prva zgrada završena je 1962.“⁷¹ U južnom potezu stambenog naselja izgrađena je prva montažna stambena zgrada JU-60 i jedina Jugomontova stambeno-poslovna zgrada sustava JU-60 s lokalima u prizemlju.^[17] U Remetinečkom gaju je izgrađena i prva stambena zgrada montažnog sustava JU-61. 1960. započeta je izgradnja prve Jugomontove zgrade patenta Ju-61⁷² u Remetinečkom Gaju⁷³, prvim Jugomontovim naseljem u Novom Zagrebu na temelju kojeg iskustva su učinjene izmjene tipologiziranja i sistematiziranja gradnje i kasnijeg korištenja objekata.

Tim arhitekata i urbanista iz Jugomonta predložio je rješenje u kratkom roku, bazirano na prethodnim programskim i organizacijskim iskustvima. Osnovni plan, kako je bilo od prvog trena dogovoreno između gradonačelnika Holjevca i jugomontovih arhitekata⁷⁴, na kojem se baziralo konačno rješenje bio je tad ve poznat i provjereno uspješan Jugomontov patent montažne izgradnje prefabriciranim betonskim i aluminijskim elementima, „Ju-61“. Istom je naknadno nadjenut dražestan i premda semantički točan, ipak promašeno pogrdan nadimak „Limenke“.

---

⁶⁹ Mekanov, 2015: 176

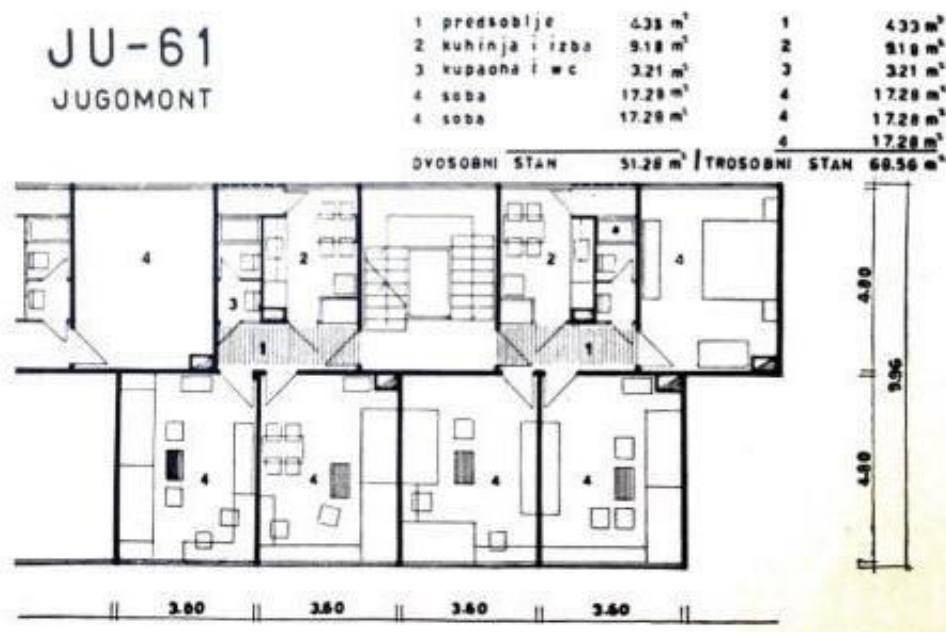
⁷⁰ Mirković, 1980: 96

⁷¹ Martinović, 2014: 43-45

⁷² *** (1961): 1,7,14

⁷³ Vidi u: Martinović, 2014: 43-45, *** (1961): 7,14

⁷⁴ Prvi razgovor, odnosno instrukcija, Holjevca zbila se prilikom susreta poljskog i jugoslavenskog izaslanstva u Zagrebu, kada je izričito rečena i prvi put spomenuta gradnja istočno od Zagrebačkog velesajma.

Slika 11. Tlocrt stambenih jedinica haustora Jugomontovog objekta prema patentu Ju-61. Napomena, na tlocrtu je evidentan zabatni zid s uglom, koji je u slučaju kasnijih varijanti Ju-61 (Zapruđu i Utrini) „izravnat“. Prikazani tlocrt referentan je za pregled prostorne dispozicije stanova i haustora.

Osnovna načela efikasnosti Jugomontove proizvodnje u Zapruđu:

- optimizirana prefabrikacija i montaža „velikih edicija elemenata malog broja tipova“⁷⁵
- podizanjem više objekata s jednom dizalicom – *kranski urbanizam*
- organiziranom *in-situ* industrijskom proizvodnjom prefabriciranih elemenata⁷⁶
- posljedično uklanjanje „transportne armature“⁷⁷
- prilagodbom elemenata (dimenzijom i težinom) za manualnu instalaciju u slučaju nužde
- racionalizacija uštede korištenjem inovativnih tehnoloških proizvodnih procesa^{78,79}
- visoka razina organizacije rada (radnih sati čovjeka po danu i mehanizacije)

⁷⁵ Budimirov, 2010

⁷⁶ Privremeni bazen za lijevanje svega nekoliko vrsta modela mogao je vrlo lako (i bio je) sagrađen na središnjem dijelu današnje „Zelene akse“, južno od škole.

⁷⁷ S obzirom da elementi nisu trpili rizik puta i loma pri prijevozu, uklonjen je financijski trošak (10%) koji je prekoračivao očekivana oštećenja (procijenjena na manje od 10%). Istovremeno je i ubrzan proces instalacije jer je skraćeno vrijeme sušenja tj. „liječenja“ betona. (Uhlík i Budimirov, 2010.)

⁷⁸ Dislocirani *in-situ* proizvodni bazen (od središnjeg pogona na Horvaćanskoj cesti) koji se nalazio duž sredine naselja, koristio je suvremene metode očvršćivanja i sušenja betonskih panela vibrovakumiranjem te kasnijim zaparivanjem, što je povećalo kvalitetu panela, skratilo vrijeme sušenja, a uklanjanjem transportne armature, umanjilo troškove proizvodnje. Lokomotivu je isključivo za Zapruđe Jugomont otkupio od tvornice Đure Đakovića iz Slavenskog Broda, a ista je ostala stajati u Zapruđu do 1998. kada je premještena u Muzej hrvatskih željeznica u Vukovarskoj. (Uhlík i Budimirov, 2010)

⁷⁹ Zaparivanje ili autoklavna obrada primjenjuje se kod montažnih elemenata visoke rane čvrstoće (28-dnevna čvrstoća betona može biti dobivena nakon 24 sata), povećane otpornosti na kemijske utjecaje, na mraz i umanjuje stezanje betonskog elementa (od 1/6 do 1/3 od nezaparivanog).

Prednosti lančane proizvodnje *in-situ* u slučaju Zapruda bile su nužne, a to su: maksimalna brzina i efikasnost pri proizvodnji; uklanjanje viška operativnih i materijalnih troškova proizvodnje; maksimalna iskoristivost financijskih i materijalnih sredstava; reduciranje i anuliranje troškova transporta i skladištenja materijala; povećanje kvalitete proizvoda unificiranim rutiniranim procesom masovne proizvodnje. Rezultat optimizacije proizvodnje do krajnosti proizveo je visoko kvalitetan proizvod⁸⁰. Međutim lančana proizvodnja izuzetno je neelastična i ne tolerira ometanja, te svaki zastoj pojedine operacije zaustavlja čitav proizvodni lanac. Takva kruta operativna disciplina očituje se u tlocrtu naselja, koje je u slučaju Zapruda doduše jednim dijelom smekšana.

Slika 12. Visoko-organizirana industrijalizirana prefabricirana montažna izgradnja prema patentu Ju-61. Prema nije riječ o Zaprudu (evidentno prema zabatnom zidu, parapetima, katnosti i rasporedu objekata) razvidna je identična proizvodna organizacija koju čine mobilna dizalica (fleksibilnost) i toranjska dizalica (raspon).

6.1.2. FASADNA MEMBRANA

Značajan doprinos konačnom vizualnom dojmu *Limenki* daje upravo Jugomontova pažljivo oblikovana fasadna membrana.

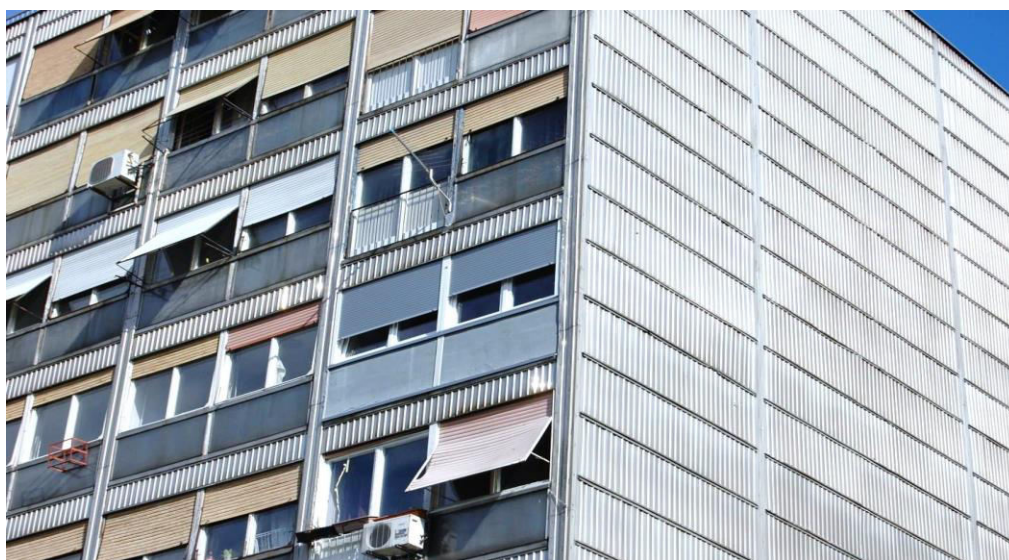
Njena funkcija je bila omogućiti čim veću propusnost svjetlosti u stan, prostorno otvaranje prema zelenilu eksterijera, a istovremeno trajno i efikasno spriječiti vlaženje betona i indirektno umanjiti

---

⁸⁰ Betonski paneli bili su izrazito visoke kvalitete, te promjenom statičkih regulativa (Pravilnik o privremenim tehničkim propisima za građenje u seizmičkim područjima (1964.)) nije bilo potrebno uvoditi nikakve strukturne izmjene u cjelinu. Čvrstoća betona bila je do 6 puta veća od netretiranog betona. (Uhlik i Budimirov, 2010.)

negativne utjecaje toplinskih mostova i toplinske gubitke. Za realizaciju membrana zaslužan je Vinko Uhlik, u to vrijeme slikar, a kasnije arhitekt i urbanist. Prefabricirane fasadne membrane pažljivo je osmislio kako bi omogućile maksimalnu osvijetljenost stana, što je rezultiralo elegantnim i rješenjem ostakljene prozorske stijene u punoj visini i širini prostorije.⁸¹ Fasadne membrane sastavljene su od gornjeg transparentnog prozorskog dijela, te donjeg difuznog i polutransparentnog parapeta, dok elegantna perforirana aluminijska traka na čelu betonske nosive horizontale štiti beton od atmosferilije (prvenstveno vlage) no istovremeno nastavlja distinktivnu vizualni temu “Ju-61”.

Slika 13. Fasadna membrana i zabatna opna 50 godina nakon izgradnje. Fotografija: Vladimir Tatimir.

Zabatni zidovi zgrade presvučeni su perforiranim aluminijskim limom kojemu je prvenstvena zadaća onemogućavanje negativnih karakteristika i reakcija betona s atmosferilijama. Prije svega Budimirov je odlučio naći rješenje na, u to doba slabo poznati problem “toplinskih mostova” koji se kod betona dodatno potencira ovlaživanjem. Oblažujući beton u aluminij dugoročno je i efikasno spriječen taj problem, kao i onaj čistoće i postojanosti zadane fasadne teksture. Perforiranim limom prije svega je smanjena količina i debljina materijala potrebna, no ujedno je dobivena vizualna atraktivnost površine koja se refleksijom svijetla prilagođava i “mijenja boje” s promjenom vremena. Fasadne membrane umjesto od aluminijskog okvira, realizirane su radi tehnoloških nedostataka i cijene, od drvenog okvira. Proizvedeni u Sloveniji jedini su prefabricirani elementi dopremljeni iz veće udaljenosti od 30 km koliko je propisano. Nastojeći

---

⁸¹Uhlik i Budimirov, 2010

stanovnicima omogućiti maksimum za “uloženi novac” projektanti su uspjeli stvoriti jedinstven format stanovanja u stanovima 20% ispod tržišne cijene u zgradi od modernih i luksuznih materijala – betona, stakla i aluminijske.

6.1.3. KRITIKE

Uz sve prednosti, kako konceptualne, tako i estetske i organizacijske, određene negativne nuspojave eksperimentalne gradogradnje pokazale su se s vremenom. Velike mane Jugomontovih „limenki“ u Zaprudju su slaba toplinska i zvučna izolacija. Razlozi tome su sasvim opravdani od strane korisnika, no za iste također nude odgovor i arhitekti. Bogdan Budimirov u više navrata ističe kako je Jugomont garantirao kvalitetu svojim stanarima te omogućavao besplatne servise objekata u kratkom roku. U godini koja je slijedila useljavanje „limenki“, ističe Budimirov, bilo je izuzetno malo primjedaba na realizaciju i servisa.⁸² Dok toplinska izolacija nije zakonom bila regulirana, ona nije bila ni ključna za same korisnike koji su bili kolektivno grijani preko Toplane i time nisu bili ugroženi. Zvučna izolacija predstavljala je problem, koji je pak bio rezultat neizoliranih instalacijskih vertikalna, što je bilo primijećeno naknadno, te je, zbog zahtjevnosti zahvata, odlučeno biti riješeno u „skorijem periodu“ nekim budućem uređenjem instalacija. Problem su s vremenom počele predstavljati i izuzetno osjetljive fasadne membrane koje su uslijed termičkih stezanja i rastezanja stvarale sitne pukotine koje su se javljale u samoj konstrukciji i onemogućavale kontroliranu temperaturu. Iste pukotine bi na armiranom staklu parapeta stvarale nepopravljive i estetski neugledne probleme, koji su zahtijevali (i gašenjem Jugomonta) skupe intervencije.

Negativne nuspojave potencirane su nebrigom potaknutom negativnijim političkim i ekonomskim vremenima i sustavnom nebrigom i nedostatkom adekvatnog nadzora objekata. Kronološki početak kraja je onaj očiti, preuzimanje Jugomonta od strane Industrogradnje, no najveći negativni utjecaj imala je ekonomska pretvorba nove države 90-ih u čijem periodu je razmontiran sustav nadzora i upravljanja zajedničkim stanovima, te onemogućena sustavno održavanje i prva faza remonta zgrade. Jugomontov „Ju-61“ u Zaprudju, uz zavidne uvjete, propisao je garanciju na pojedine elemente unutar sustava zgrade. Garantirao je popravke i zamjenu fasadne membrane rokom do 30 godina, instalacija do 50 godina, te betonske konstrukcije 100 godina. Dok navedeno možda svjedoči o kvaliteti izvedene zgrade, mnogo govori i o utjecaju drugih sfera društvenog i političkog života koje su onemogućile takav standard. U drugu ruku, moramo razumjeti i kritike stanara nenaviklog na drugačije promišljanje stanovanja, naviklog na

---

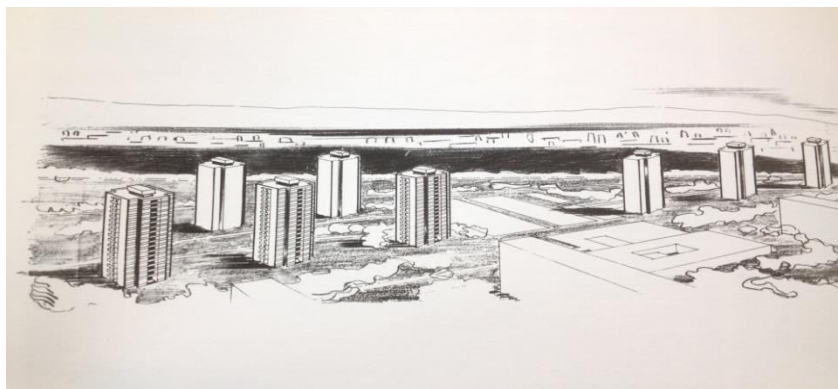
⁸² Budimirov, 2010

tradicionalnu zidanu gradnju. Upravo na oblikovanju opne i membrane evidentno je suvremeno, humano i zdravo promišljanje prostora arhitekata koji su se vodili prema strogim i najnovijim kriterijima svoje struke. Nužnost našeg vremena je prepoznati i zadržati boljke Jugomontova sustava izgradnje, a sve eventualne negativne pojave adekvatno sanirati, poštujući izvornu ideju, te iz njih nastaviti učiti radi vremena koja tek dolaze.

6.2. INDUSTROGRADNJA

Industrogradnja je naknadno pristupila izgradnji Zapruda, neposredno nakon završetka izgradnje i useljenja jugomontovih „limenki“. Početkom izgradnje Industrogradnjinih nebodera 1965. godine ujedno je započela je druga faza izgradnje Zapruda koja je trajala do 1968. godine, do kada su završeni robna kuća, osnovna škola Karla Marxa, vrtić istok, vrtić zapad, ambulanta (otvorena 1969.), te garažni i servisni objekti uz istočnu i zapadnu lokalnu tangentu.

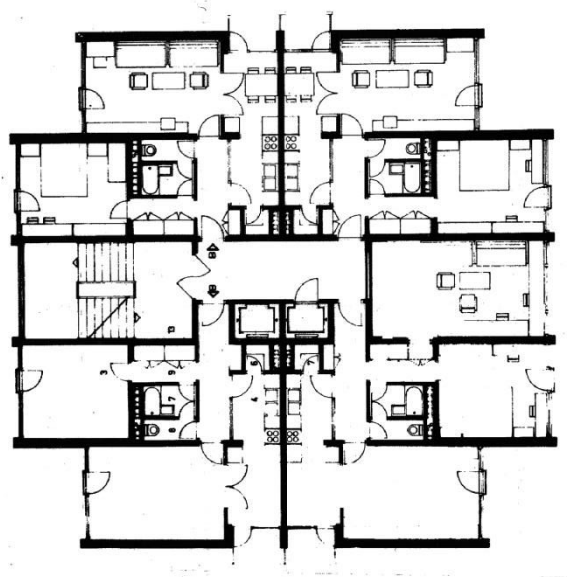
Slika 14. Ilustracija nebodera „Tip Jelinek“ u Zaprudu i vizualni odnos sa ostatkom grada. (Izvor: Renata Margetić Urlić, Slavko Jelinek, monografija, UHA, Zagreb (2009.))

Sjeverni potez stambenih nebodera imao je višestruki značaj. Klaster nebodera u Zaprudu prvenstveno⁸³ je imao za zadatak stvoriti reprezentativnu kulisu bukolikog razvoja novog grada s južne strane Save.⁸⁴ Premda je koncept naselja jednim dijelom naslijedio neke značajke od prethodno sagrađenog Trnskog, Zaprude se ipak ističe jasnije koncipiranim i slobodnije oblikovanim javnim prostorom, što se najbolje očituje upravo u prostornom rješenju Industrogradnjinih nebodera.

⁸³ Građevinske tvrtke su koordinirano s radničkim zajednicama i urbanistima oblikovali projekte, koji su često morali zadovoljavati izuzetno kratke rokove projektiranja i izgradnje, a pritom zadržati stambeni minimum (existenzminimum).

⁸⁴ Čižmej, Odak, Bilić, Vazdar, 1977, 1978., Čižmek, 1997

Oblikovanju sjeverne zone Zapruda slijedilo je prostorne obrasce Trnskog (urbanisti Zdenko Kolacio, Mirko Maretić i Josip Uhlik) preuzeti su neki slični obrasci koje je urbanist Josip Uhlik u kratkom roku prilagodio novoj lokaciji.⁸⁵ U Zaprudu je broj nebodera povećan na 8 a njihova realizacija povjerena je birou AGI-46, odnosno arhitektu Slavku Jelineku i inženjeru Berislavu Vinkoviću. Pet nebodera na zapadu i tri na istoku prate blagu krivulje nekadašnje Dubrovačke ulice (današnje ulice Damira Tomljenovića Gavrana). Šesnaesterokatnice su naizmjenično dijagonalno postavljene kako bi minimalno ometale pješački promet na tlu, protok svježeg zraka sa sjevera, te pružale neometane vizure stanara u neboderima. Rotacijom nebodera oko svoje osi za 45° naspram sjeveru, čime je postignuta orijentacija stanova prema sjeverozapadu i jugoistoku odnosno ravnomjerna distribucija sunčevog svjetla u svim stanovima u zgradi. Posljednja i nesretna paralela s Trnskim jesu društvene prostorije u prizemlju. Predviđeni kao slobodni otvoreni prostori trebali su omogućiti jednostavnu pregradnju i prenamjenu, ovisno o aktualnoj društvenoj funkciji (vrtić, umirovljenici i dr.).

Slika 15. Tlocrt stanova na katovima nebodera u Zaprudu. (izvor: Renata Urlić Margetić: Slavko Jelinek, monografija, UHA, Zagreb (2009.))

Snaga investitora i diktat stambenog tržišta u projektu nebodera u Zaprudu predstavlja „prijelomnu točku prevlasti tržišta“ i „napuštanje socijalno senzibilnih programa“ gradnje društvenih prostorija prekrajanjem projekta u startu, čime „tehnički usavršen stambeni toranj nije

⁸⁵ Poput rasporeda i orijentacije nebodera, uređenja krajobraza i prostorne orijentacije prema sjeveru, te stvaranje novih gradskih obrisa („skyline“)

tako ni u svojoj drugoj šansi uspio doživjeti potpunu realizaciju“.⁸⁶ Nedostatak društvenog prostora u neboderima s vremenom je nadomješten je supstandardnim individualnim prostorima garaža⁸⁷ smještenih, kao što je prethodno bio slučaj u Trnskom, na obodu stambenog dijela naselja.⁸⁸, koje su, poput Trnskog, izvedene duž istočne i zapadne servisne zone Zapruda.

---

⁸⁶ Margetić Urlić, 2009: 53

⁸⁷ Arhitekti Jelinek i Vinković 1967. godine izradili dokumentaciju za tipsku montažnu garažu (Barišić Marenčić. 2013: 274-291)

⁸⁸ U nedostatku predviđenog društvenog prostora, kako u slučaju Jugomontovih tako i Industrogradnjinih zgrada, garaže se koriste kao prostor dokolice. Perzistentnost potrebe za društvenim prostorijama stanara ukazuje na nužnost prostora za dokolicu stanara koja je u doba modernizma ozbiljno razmatrana, no tek u rijetkim slučajevima u potpunosti realizirana.

PRILOG

7. MUZEJ KVARTA

7.1. UVOD

Kontraakcija i Muzej Kvarta - bilježenje memorije i komunikacija spoznaje
Suočavajući se s urbanističkim kaosom i profilerskim građevinarstvom koje oblikuje lice Zagreba u posljednjih dvadeset i pet godina, danas je sveprisutna revalorizacija nekad odbacivanog modernističkog principa. Pokušaji da se unutar tridesetak godina izgradnje Novog Zagreba svaki sljedeći kvart uzdigne svojom sveobuhvatnom promišljenošću iznad onog prethodnog danas je potpuno zaboravljen princip urbanističkog i društvenog planiranja. Preuzimajući upravo to kao jedan od mogućih temelja specifičnog novozagrebačkog identiteta, projekt “Muzej kvarta” nastoji potaknuti stanovnike Novog Zagreba na aktivnu participaciju u životu svoje zajednice, povećanje društveno-kulturne svijesti i spoznaju o vlastitoj vrijednosti unutar šire slike grada.

Slika 16. Vizualni identitet Udruge Kontraakcija i Muzeja Kvarta. Autorica Katarina Čendak.

Udruga mladih muzeologa Kontraakcija neprofitna je kulturno-društvena organizacija koja je nastala prije nešto više od godinu dana u prvome redu kao praktična potreba i dio realizacije projekta “Muzej kvarta”, čiji sam ujedno začetnik i voditelj projekta. Kontraakcija pretežno okuplja studente i mlade znanstvenike koji se bave različitim granama poput umjetnosti, arhitekture, urbanizma, arheologije i sociologije, prezentirajući ih uz pomoć suvremene muzeološke teorije i prakse. Svoje puno ime udruga temelji na ideji afirmacije muzeološke struke i muzeja pomoću suvremenih teorija kao društveno relevantnog subjekta u službi razvoja. Sam naziv udruge potječe iz osnovne karakteristike suvremenog muzeja da funkcionira kao svojevrsno ogledalo društvenog okruženja te je prema tome manje institucija, a više akcija i istodobno

kontraakcija, kako to objašnjava Tomislav Šola⁸⁹.

Istraživanje i oblikovanje zbirke – bilježenje nematerijalnog.

Muzeologija se, povijesno gledano, razvila od praktičnih uputa kako skupljati, čuvati, proučavati i izlagati predmete, a s vremenom je došla i do pitanja značenja i smisla, interpretacije i koncepcije. Danas je muzeologija nadišla okvire institucija, materijalne kulture i znanstvenosti pa Tomislav Šola predlaže promjenu naziva muzeologije u heritologiju ili mnemozofiju jer je došlo do vrijednosnog pomaka u teorijskom pristupu. Heritologiju definira kao cjelinu općih principa, postavki i teorema upotrijebljenih za objašnjenje fenomena baštine, institucija baštine, njihove prakse i poslanja, te uloge baštine u suvremenom društvu. Također ističe kako je cilj heritologije uporaba baštine u kontinuiranju identiteta i kako heritologija tumači baštinu kao neophodnu mudrost potrebnu za vrstan razvoj suvremenog društva. Upravo su uloga baštine u suvremenom društvu i njezin utjecaj na održivi razvoj, te razvijanje svijesti za očuvanjem baštine i nove muzeološke djelatnosti u istraživanju živog gradskog tkiva glavna polazišta "Muzej kvarta".

Projekt "Muzej kvarta" nastao je kao izravna posljedica potrebe za istraživanjem i razumijevanjem identiteta lokalnih zajednica unutar društveno-urbanističkih specifičnosti novozagrebačkih kvartova (naselja). Golema urbana struktura Novog Zagreba trebala je udomiti oko 250 000 ljudi različitih društveno-kulturnih pozadina. Sraz snažno urbaniziranog prostornog konteksta i doseljenika proizašlih iz drukčijih kulturno-geografskih podneblja, nerijetko ruralnog karaktera, modelirao je hibridne lokalne zajednice, a prostorne vizure poput obrađenih vrtova, klupica, bočališta, koje odražavaju taj sraz, postaju simboli određene sredine, dio specifičnog novozagrebačkog identiteta. Projekt "Muzej kvarta" je mobilan. Putuje od kvarta do kvarta te u svakom od njih pokušava ostvariti konkretne akcije ojačavanja specifičnog lokalnog identiteta.

Odlučivši se na pojedinu jedinicu, kvart ili naselje, metodologija pristupa materiji slijedi tri faze:

1. preliminarna faza, koja uključuje različite pripremne radove poput istraživanja i upoznavanja s kvartom, te kontaktiranja s relevantnim subjektima (pojedincima, aktivistima, udrugama) koji su često presudni u ostvarivanju dobre komunikacije s ostalim stanarima;

2. radionička faza, koja se temelji na mjesec dana aktivne suradnje sa što različitim pripadnicima pojedine urbane cjeline radi što boljeg upoznavanja prošlosti, i sadašnjosti života kvarta. Ova faza nerijetko uključuje i kontaktiranje sa strukom koja se na bilo koji način zanima za ovo polje djelovanja te koja bi mogla svojim idejama pomoći stanarima u poboljšavanju njihove svakodnevice. U sam proces komunikacije sa stanovništvom i oblikovanja specifične

---

⁸⁹Šola, 2003

slike o kvartu uključujemo i različite društveno-angažirane umjetnike. Oni intervencijama (tj. projektima) oplemenjuju dijelove kvarta i modeliraju svoj izričaj prema specifičnoj vizualnosti i problematici svake pojedine zajednice.

3. faza prezentacije, kada s pomoću multimedijalne i interdisciplinarne izložbe predstavlja rezultat istraživanja i radionica u prvome redu lokalnom stanovništvu, ali i gostima. Osim spomenutih angažiranih umjetničkih radova na izložbi se želi predstaviti različite (kulturne, arheološko-heritološke, društvene) akcije zasnovane na suvremenim poimanjima baštine. Svaki pojedini kvart se može upoznati putem tzv. Rute kvarta s osnovnim punktovima i audio vodičem dostupnim na internetskoj stranici Kontraakcije. Punktovi predstavljaju raznolike točke identiteta i specifičnosti izrasle iz istraživačkog i spoznajnog rada u kvartu. Upravo Ruta kvarta pretvara kvart u slobodan, spoznajni prostor. Prostor muzeja bez zgrade i radnog vremena.

Rezultiranim sadržajem, ovisno o mogućnostima, nastojanje je realizirati što više predstavljenih projekata, no direktno demokratski, uz glas i suradnju lokalnih participanata (lokalne zajednice i/ili inicijative). Aktivnom ulogom stanovnika u samom osmišljavanju projekata i u provedbi želi se postići povezanost pojedinom intervencijom te time osigurati što bolje razumijevanje svoje neposredne okoline i kao pojedine umjetničke ili kulturne intervencije. Pri tome je nužno isticati daljnju komunikaciju i diseminaciju istražene i arhivirane spoznaje. Također, iako projekt "putuje" kvartovima nastojanje je ne prekidati veze sa sudionicima prijašnjih radionica, već za sobom želimo ostaviti aktivnu mrežu sudionika koji mogu doprinijeti razvitku drugih zajednica. Umrežavanjem bi se nastavile razvijati zajednice na društvenokulturnoj razini, međusobno se dopunjavali i usmjeravali s obzirom na specifične potrebe pojedinog kvarta.

7.2. MUZEJ KVARTA ZAPRUDE

Značenjska čvorišta identiteta lokalne zajednice u i simbolička mjesta Zapruda, odnosno postav na otvorenom Muzeja Kvarta Zaprude. Postav predstavljen na web stranici⁹⁰ otvoren je u četvrtak, 11. studenog 2011. godine, u organizacije Kontraakcija. Realizacije umjetničkih projekata trajat će kroz cijeli studeni, a sudjeluju umjetnici Nermin Duraković, Ana Elizabet, Igor Grubić, Igor Hofbauer, Božidar Katić, Siniša Labrović, Maja Marković, Marko Marković, Duje

---

⁹⁰ www.kontraakcija.hr (do 31.6.2015.)

Medić, Marko Pašalić, Bojan Pepeonik, David Shreim, Puma 34, Petra Ružići i Stipan Tadić.

Slika 17. Kompozitni plakat sastavljen od C/B osnove i naljepnice. Autori: Vladimir Tatomir, Katatrina Čendak.

Muzej kvarta Zapruda započeo je predstavljanjem knjige pisca Ede Popovića i ilustratora Igora Hofbauera 'Tetovirane priče' u Knjižnici Vjekoslava Majera u Zaprudu, 11. studenog, s početkom u 18 sati. Predstavljanje knjige i ilustracija obilježilo je i početak umjetničkih radova i intervencija u kvartu. Uz navedeno oraganizirani su i redovne subotnja vodstva po kvartu, kojim se uz izloženu *rutu kvarta* široj gradskoj publici nastojalo približiti prostorne, arhitektonske i društvene specifičnosti mjesta.⁹¹

⁹¹<http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=34116>, (2011.)

Slika 18. Razgovor s arhitektima Bogdanom Budimirovim i Vinkom Uhljakom na predavljanju knjige “U prvom licu: Bogdan Budimirov” Vladimira Mattionija u Knjižnici Vjekoslav Majer, Muzej Kvarta Zaprude, 18.11.2011.
Izvor: Arhiv Muzeja Kvarta.

Slika 19. Muzeja Kvarta Zaprude u javnom prostoru s rutom kvarta kao rezimea istraživanja mjesta i glavnog komunikacijskog alata u javnom prostoru na Trgu Ivana Meštrovića. Izvor: Arhiv Muzeja Kvarta

7.3. PUNKTOVI

Kao rezultat i materijalizirano istraživanje koje je prethodilo terenskom i komunikacijskom radu u samom mjestu, *ruta kvarta* i punktovi koji ju povezuju tvore različiti slojeviti i raznolik spektar informacija koje su ključne za razumijevanje mjesta i duha mjesta. U većini slučajeva početak istraživanja čine arhivska istraživanja koja su s naknadnim terenskim i ispitivačkim radom potvrđena, revidirana ili nadopunjena. Nastojeći zadržati karakter mjesta, te prije svega obraćajući se najširoj publici jezik zadržava svoju jednostavnost i nedvosmislenost približavajući teme široj publici, te izbjegavajući suviše stručnu ili stranu terminologiju ako je moguće. Punktovi niže predstavljaju izvorni postav eventualno naknadno revidiran za službenu web stranicu. Punktovi su nizani prema redoslijedu istkanutom na karti. *Ruta kvarta* počinjala je s jugo-zapadnog kraja Zapruda, a sadržaj je mogao pri posjeti službene web-stranice biti downloadan u obliku karte i teksta i printan na A4 formatu. *Ruta kvarta* Muzja Kvarta Zapruda, kao i karta umjetnika i intervencija koje su sudjelovali u programu, bila je dostupna na Trgu Ivana Meštrovića u formi dvije 20m2 zidne naljepnice. U svakom trenu dostupne i informativne, činile su svojevrsni novi gradski marker. Treća inovativnost i zanimljivost bio je *audio-vodič* koji je posjetitelje Zapruda vodio istim redoslijedom kao i na karti, no nudio dodatne prostorne reference inače (radi količine znakova) izostavljene u tekstualnom format.

Slika 20. Ruta kvarta s istaknutim čvrištima identiteta jesta – *punktovima*. Autori Vladimir Tatomir, Marijeta Karlović i Mirjana Andrić. Grafički dizajn: Sanja Rotter.

1. Park Vjekoslava Majera

Park Vjekoslava Majera originalnog naziva Park Maksima Gorkog idejno je rješenje krajobrazne arhitektice Mirjane Popović. Urbanistički osmišljen, kao i drugi veliki parkovi Novog Zagreba, u funkciji je senzibiliziranja visoke arhitekture i velikih prometnica koje omeđuju kvartove. Duž cijele zapadne strane Zapruda arhitektica Popović je uredila veliki park želeći postići dojam divlje, organske prirode. Veći dio parka ukopan je ispod razine ceste i prošaran raznolikim visokim drvećem, te vijugavim šetnicama. Južno iza zelenog brežuljka, nalazi se pješčanik s klupicama, dok je sjever obogaćen mini-golf igralištem i boćalištem. Park bi u budućnosti trebao tvoriti istočni krak velike novozagrebačke zelene potkove koja bi se protezala preko neizgrađene poljane iza Sopota do Parka mladenaca u Trnskom.

2. Drvo mira

Prvi mirovni samit ikad održan u Hrvatskoj, *Svjetski mirovni samit Sri Swamija Madhavanande i poruka Mahatme Gandhija*, održan je 9. listopada 2005. godine u Zagrebu u organizaciji Sri

Swami Madhavananda svjetskog mirovnog vijeća i Hrvatskog saveza Joga u svakodnevnom životu, čime se Hrvatska pridružila nizu zemalja u kojima se taj samit održava kontinuirano od 2002. godine. Osim ovog Stabla mira u Parku Vjekoslava Majera u Zapruđu, na isti dan posađena su slična u Čakovcu i Splitu.

3. Mini-golf

Svojevremena popularnost mini-golf igrališta omogućila je Zapruđu da bude jedan od pet zagrebačkih kvartova koji je imao ovakav sadržaj uključen već u osnovne planove izgradnje i uređenja Parka. Upotreba kvalitetnih materijala, betona i željeza, te jednostavna konstrukcija, imaju za posljedicu još vrlo očuvano mjesto za potencijalnu zabavu i druženje. Ipak, uslijed nebrige i nepopularnosti, igralište se potpuno stopilo s raslinjem Parka Vjekoslava Majera i sada sasvim suprotno svojoj namjeri više predstavlja turoban i nefunkcionalan spomenik prošlim vremenima koja nisu težila skupoj i nedostižnoj zabavi u umjetno klimatiziranim *mall*-ovima.

4. Bundeck

Umjetno jezero, nastalo kao šljunčara polovicom 50-ih prilikom izgradnje Mosta slobode i okolnih naselja. Nepravilan oblik dolazi od kopanja na različitim lokacijama. S istočne strane nalazi se močvarni teren nekadašnjeg prirodnog jezera Racinjak. Od 60-tih, nakon zabrane kupanja u Savi postaje kupalište i mjesto druženja i koncerata sve do 90-tih kada ga se zapušta. Novo uređenje 2005. izvedeno je prema projektu arhitekta Ljubomira Micića.

Današnje umjetno jezero Bundeck, koje se nalazi na desnoj obali Save između Mosta slobode i Mosta Mladosti, nastalo je kao šljunčara polovicom 50-tih godina 20. stoljeća iskopom šljunka za potrebe izgradnje obližnjeg Mosta slobode, ali također i za izgradnju okolnih naselja u Novom Zagrebu. Šljunak je kopan na lokacijama gdje je bio kvalitetniji, pa je radi toga nastala nepravilna graba različite dubine i s različitim, a većinom muljevitim materijalom na dnu. Dno iskopane grabe je ispod razine podzemne vode i dubina jezera kod minimalnih vodostaja je između 0 i 3 metra. Problem niske vode se smatra jednim od glavnih problema Bundecka. Sastoji se od dva manja jezera, ukupne površine oko 6 hektara, spojena uskim kanalom. Istočno od Bundecka se nalazi močvarni teren nekadašnjeg prirodnog jezera Racinjak. 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća postaje omiljeno kupalište Zagrepčana, koji se više nisu mogli kupati u Savi od kraja 50-tih zbog zagađenja od ugljena iz rudnika Trbovlje u Sloveniji. Današnji izgled Bundeck zahvaljuje gradskom uređenju iz 2005. po projektu arhitekta Ljubomira Miščevića.

Popularnost Bundecka kao kupališta opada u 70-tim kada zbog neodržavanja i neuređenosti pada u

zaborav. Planovi za njegovo uređenje su pokretani u nekoliko navrata, ali nijedan nije ostvaren do 2005. 1957. je planiran projekt kupališta "Jezero" arhitekta Zvonimira Požgaja, a od sredine 70-tih se planirao veliki projekt Bundeka kao rekreacijsko-plivačkog centra. Taj tzv. „Sportski grad“ je trebao biti izgrađen na istočnom rubu parcele uz Most mladosti i imati od 9 do 12 različitih bazena (otvorenih, zatvorenih, za odrasle, djecu, za skokove, s valovima...), sunčališta, različita igrališta, klizalište, dvorane, kuglane, ambulante, trgovine, restorane itd. Usprkos brojnim najavama o početku radova na tom projektu, te čak najavama o osiguranom novcu, projekt nikad nije zaživio.

Danas, veće je jezero uređeno kao javno gradsko kupalište, a manje je ostalo djelomično sačuvano u prvobitnom stanju kako bi se omogućio daljnji boravak bar nekim autohtonim ptičjim vrstama. Mišljenje javnosti o novom izgledu i funkcionalnosti Bundeka je dvojako. Povremeni korisnici su oduševljeni brojnim manifestacijama, koje se odvijaju na prostoru Bundeka, kao što su folk-popularni „Rujanfest“, „Floraart“, Međunarodni festival vatrometa itd., dok stanovnici okolnih naselja isto doživljavaju kao invaziju na njihov dnevni i noćni mir. Problemi flore i faune, buke, podzemnih voda, niskog vodostaja jezera, kvalitete vode za kupanje, te neadekvatnih nekvalitetno izrađenih neasfaltiranih šetnica itd. ostaju ignorirani ili u najboljem slučaju u „procesu rješavanja“, a do tada sve što preostaje ljudima je uživanje u pozitivnim stranama Bundeka i borba protiv negativnih.

5. Industrogradnja

Izrađeni krajem 60-ih metodom klizne oplata (*bigging*), prema projektu Slavka Jelineka i Berislava Vinkovića (autora gotovo većine stambenih nebodera u Zagrebu, kao i poslovne zgrade Zagrepčanke). Premda je isprva sva stambena izgradnja bila predodređena/dodijeljena Jugomontu, pa tako i sjeverni pojas nebodera isti su po završetku *limenki* ostali nerealizirani te je realizacija istih dodijeljena Industrogradnji. Industrogradnja je do tog trena već imala iskustva u izgradnji visokih objekata, poput onih u Trnskom, te je nepunih šest godina osam nebodera na sjevernoj strani Zapruđa izranja iz zelenila kao vertikalni spomenici novom modernističkom gradu i istovremeno otvaraju javni zeleni prostor na sjevernom dijelu Zapruđa. Za razliku od većine Zapruđa koje je projektirano i izgrađeno unutar Jugomontovih projektnih biroa, neboderi i škola djelo su Industrogradnje koja krajem 60-tih okončava izgradnju kvarta.

6. Vrtići

Smješteni sjeverno od Zelene akse i odmaknuti od velikih prometnica, vrtići, poput škole i igrališta, predstavljaju lako dostupan i siguran prostor za djecu. Istočno i zapadno nalaze se dva

različita rješenja vrtića.

7. Osnovna Škola Zaprude (Karl Marx)

Škola je osnovana 24. lipnja 1965. godine pod nazivom OŠ Zaprude. Od 1975. do 1990. nosila je, navodno jedina u Jugoslaviji, ime OŠ Karla Marxa, te je 1990. ponovno preimenovana u staro nazivlje. Originalni projekt škole potpisuje poznati arhitekt Radovan Nikšić u suradnji s Edom Šmidhenom. Škola je 1983. preuređena zamjenom stolarije, oblaganjem podova, zatvaranjem unutrašnjih atrija i dogradnjom kosog krova, što uvelike utječe na doživljaj originalnog arhitektonskog projekta. Ipak, unutrašnji raspored stepeništa i galerija neodoljivo podsjeća upravo na zgradu Pučkog otvorenog učilišta.

8. Zelena aksa

Idejno Zelena aksa, današnja Vankina ulica, trebala se protezati od Zapruda, preko Središća, pa sve do Velesajma povezujući istočni i zapadni dio Novog Zagreba, te predstavljajući transversalu na dominantnu S-J os u Zaprudu, koja povezuje Savu i Bundek, preko sportskih terena, škole, Meštrovićevog trga i centra u Zaprudu, s pothodnikom Utrine i Travno.

U geografskom središtu kvarta, na sjecištu tih dviju aksi smjestio se Meštrovićev trg, prostor druženja, poslova i javnih sadržaja. Zelena aksa pak ostaje prostor kontemplacije i dokoličarenja u prirodi, čine se te dvije kvartovske osi urbanistički i sadržajno savršeno nadopunjuju.

9. Lokomotiva

1963. iz tvornice Đuro Đaković (Slavonski Brod) na inicijativu arhitekta Berislava Brnčića dovedena je na današnji Meštrovićev trg parna lokomotiva, kako bi u izgradnji Zapruda služila za proizvodnju dijela prefabriciranih elemenata na licu mjesta. 1978. Kugla glumište izvodi performans *Zaboravljena lokomotiva* upravo pokušavajući ju oživjeti kao memorijalnu vrijednost. Premda povijesni i spomenički relikv usko vezan za nastanak kvarta, prije nekoliko godina ona je nestala s trga, te se navodno nalazi u Muzeju željeznice.

10. Trg Ivana Meštrovića

Obuhvaća cijelu južnu polovicu akse S-J i sačinjava središte zbivanja i sadržaja u kvartu. Uz javne i utilitarne sadržaje, njegova specifičnost za razliku od drugih kvartova Novog Zagreba je brojnost javnih spomenika. Od Spomenika žrtvama Domovinskog rata i mjesta gdje je nekada stajala Lokomotiva, preko dvije zanimljivo uređene fontane, pa sve do *Školjke* Nikole Koydla koja obilježava mjesto prolaska 16. meridijana. Preuređenje sjevernog djela trga u 80-tim

godinama. Tada je postavljena i spomen ploča s danas nepostojećim natpisom o prijateljstvu stanovnika Zapruda i Novog Beograda.

11. Knjižnica Vjekoslava Majera

27.11.1973. svoja vrata javnosti je otvorila današnja knjižnica u Zaprudu. Knjižnica je osnovana na inicijativu mjesne zajednice Zaprude i uz financijsku potporu same mjesne zajednice i Gradskog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti Skupštine grada Zagreba. Tada je smještena u svega 88 kvadrata u Društvenom domu na Meštrovićevom trgu i bila je prva knjižnica preko Save u novoizgrađenim urbanim naseljima. Na svečanosti otvorenja, vrata knjižnice je otključao ugledni 73-godišnji pisac Vjekoslav Majer, koji je i sam živio u Zaprudu, čije ime knjižnica od tada nosi.

Majer je najpoznatiji po svojem djelu "Iz dnevnika maloga Perice" po kojem je 1970. snimljen vjerojatno najpopularniji hrvatski film „Tko pjeva zlo ne misli“. Nakon Majerove smrti knjižnica 1976. svojem imenu dodaje pjesnikovo, te se od tada zove Knjižnica Vjekoslava Majera. U kasno proljeće 1991. knjižnica prosvjedno zatvara svoja vrata kako bi se, već obećano, preuređenje knjižnice napokon odvijalo. Tijekom tog preuređenja fond od 35,000 knjiga je privremeno preseljen u utrinsko atomsko sklonište i tamo ostalo do 30.9.1991. kada su vrata knjižnice ponovno otvorena. Danas se Knjižnica Vjekoslava Majera rasprostire na 120 kvadrata, ima fond od više od 41,000 knjiga i broji 7,799 članova. Knjižnica također, već desetljećima, nosi ulogu jedne od glavnih promicatelja kulturne djelatnosti u Zaprudu predstavljajući likovne izložbe akademskih i amaterskih slikara, te razna događanja kao što su književni susreti, lutkarske predstave, predavanja i razne radionice za djecu. Iako najposjećenija od umirovljenika i djece, knjižnica je svojim 37-godišnjim radom zadužila ne samo sve Zaprudance, već i stanovnike okolnih kvartova.

12. Društveni dom

Mjesto je sastajanja društveno-kulturnih inicijativa u kvartu, a od 2009. godine ponovno useljen Mjesnim odborom Zaprude. Prostor je pretijesan za sve inicijative (IBM scena, Planinarska filijala Gojzeki i Udruga Zeleno Zaprude), što proizlazi iz nedovršenosti Društvenog doma originalno planiranog na zelenoj površini, sjeverno od Knjižnice V. Majer.

IBM scena + kulturno-umjetnička djelatnost „Veljko Vlahović“⁹²

---

⁹²***(1985.), „Općina Novi Zagreb u NOB i socijalističkoj izgradnji“: „Veljko Vlahović bio je jedan od organizatora školskih i studentskih štrajkova 30-ih, borac u španjolskom građanskom ratu, narodni heroj Jugoslavije, političar, diplomat, teoretičar socijalističkog samoupravnog sistema i šef delegacije SFRJ pri UN-u.“

Profesionalna lutkarska scena "IVANA BRLIĆ-MAŽURANIĆ" ("I.B.M."), osnovana je 1987. godine. Do 1994. godine bila je smještena u CZK-u Remetinec. Na crti Zakona o kazalištima, scena je 1992. godine dobila status samostalne stalne profesionalne kazališne grupe (družine). Ministarstvo kulture je tada dalo mišljenje, da bi scena "I.B.M." trebala dobiti status gradskog kazališta - Novi Zagreb, no to nije bilo moguće realizirati, budući da još uvijek nema vlastitu (kazališnu) zgradu, što je bio temeljni uvjet za dobivanje toga statusa.

Scena "I.B.M." svake godine realizira u prosjeku 3 premijerna naslova i izvede između 200 i 250 predstava. Od 1994. godine Scena "I.B.M." je privremeno smještena u Hrvatskom domu - Zapruđe - Novi Zagreb, gdje izvodi subotom u 11.30 sati predstave za pučanstvo - cijena ulaznice je 20 kn. Ostale dane izvodi predstave za vrtiće i osnovne škole, a cijene ovih predstava su prema dogovoru s odgovornom osobom. Najveći broj svojih predstava izvodi u školama, vrtićima, bolnicama, domovima kulture i drugdje, ali prije svega na području Novoga Zagreba.

Scena "I.B.M." sudjeluje sa svojim predstavama svake godine na mnogim festivalima i susretima lutkarskih kazališta (PIF, SLUK, MDF Šibenik, Lut. proljeće županije Vukovarsko-srijemske), kojom prilikom je polučila niz priznanja i nagrada. Na repertoaru scene nalaze se djela iz domaće i strane književnosti namijenjena djeci svih uzrasta, pa i za odrasle.

13. Centar

Centar Zapruđa odnosi se na društveno poimanje centra kao mjesta sastajanja i druženja. Njega čini sklop razvedenih volumena prizemnica koji su se smjestili oko Robne kuće autora Vinka Uhlika izgrađene krajem 60-tih. Današnji Centar izmijenjen je individualnim intervencijama, a originalna ideja tek se može nazrijeti u slobodi i dinamici kretanja s unutrašnje strane volumena.

14. Burek

Iako lokal u biti nosi četverostruko ime zdravljak Mala kavana Zapruđe cijelom je Zagrebu poznatiji kao Burek, što je samo jedan od natpisa ponuđenih specijaliteta, ali sasvim slučajno se nalazi upravo u sredini, iznad vrata. Popularnost Bureka širom Zagreba proizlazi iz činjenice da je jedan od rijetkih takvih objekata koji radi cijelu noć kada se sasvim paradoksalno nježna i ljubazna *teta* iza malog prozorčića nerijetko susreće s kojekakvim glasnim i zahtjevnim mušterijama.

15. Mali Burek - Ugostiteljski Obrt «ZAPRUĐE»

Obrt je osnovan 1971. godine u Zapruđu na mjestu nekadašnjeg placa koji je sada u Utrinama. Kada je plac 1985. godine premješten u Utrinu, obitelj je dobila zemljište desetak metara. Danas

ovaj obrt upućeniji stanovnici podrazumijevaju pod nadimkom Mali Burek. Budućnost im je više izvor nelagode i neizvjesnosti nego komunikacije, respekta i planiranja. Lokaciju isto kao susjedna cvjećarna i bravarija zakupljuju na godinu dana tako da u svakom trenutku mogu dobiti nalog za iseljenje s rokom od 30 dana.

Mjesto je okupljanja košarkaša Zagreba i njihovih navijača, te, kako kažu „mjesto pravog okusa čevapa iz 70-ih godina“.

16. Urbanizam

Urbanizam Zapruda, kako samo ime naselja govori, formiran je u relaciji prvenstveno sa Savom, a onda i čitavim Gradom. Plan (koji se nakon gotovo 50 god. nije izmijenio) podrazumijevao je značajnu količinu zdravih javnih površina koje odlikuje solidna uređenost. Gradacijom po visini, orijentacijom i promišljenim odnosom među zgradama dobiven je gotovo jednak odnos zelenih površina i izgrađenog prostora, a nizanjem zgrada od četverokatnica na jugu, preko osmerokatnica i nebodera na sjeveru izbjeglo se zasjenjivanje susjednih kapaciteta. Zelene površine između zgrada formirale su se u prostorima gdje su za vrijeme gradnje stajali kranovi koji su ovakvim planom razmještaja mogli graditi više zgrada odjednom omogućavajući brzu i isplativu izgradnju i laku buduću sanaciju objekta.

17. Zdravstveni Dom.

Popularna *ambulanta*, prizemna je građevina koja je u vrijeme izgradnje, krajem '60-ih, imala sve potrebno za pružanje prve pomoći i osnovne zdravstvene zaštite građana. Princip postojanja ambulate unutar jednog kvarta bio je dio urbanističke ideje dovršenosti i sadržajne potpune opremljenosti svakog kvarta Novog Zagreba zbog čega se upravo o njima uvijek govori kao o savršeno zaokruženim i dovršenim cjelinama.

18. Kiosk 0-24

Stanovnicima Zapruda poznat kao *Omiljeni kiosk*, poznat je i izvan kvarta. Iako ne opravdava svoje ime, jer radnim danom radi do 2h, a vikendom do 4h; ipak je u to doba jedini otvoren kiosk u bližoj okolici. Zbog svoje lokacije predstavlja točku susreta i komunikacije različitih ljudi iz različitih sredina i kvartova, i ponekad u ranojutarnje sate postaje poprište sukoba pripitih mušterija.

19. Zgrada ZET-a

Područno upravna zgrada ZET-a na jugoistočnom uglu Zapruda predstavlja zanimljivo

arhitektonsko rješenje, koje na osebujan način ujedinjuje utilitarni i reprezentativni karakter sukladno svojoj funkciji. Sagrađena 1980. godine („Gradec“, M.Kos) neposredno nakon izgradnje Mosta Mladosti i tramvajske pruge do Zapruđa 1978. godine. Plastički artikulirano i reprezentativno rješenje iskače od modernistički plošnog i racionalnog oblikovanja u njenom neposrednom okruženju, dok istovremeno predstavlja drugačije rješenje u oblikovanju pročelja.

20. Ju-61

Ju-61 naziv je patenta Jugomontove industrijske prefabricirane stambene izgradnje. Autori patenta su Bogdan Budimirov, Željko Solar i Dragutin Stilinović. Premda zamišljen kao socijalna izgradnja, Ju-61 predstavlja kvalitetnu, učinkovitu i trajnu gradnju s upotrebom snažnih materijala poput betona, stakla i aluminijske. Iako čak i danas, nakon skoro 50 god. i može parirati nekim puno novijim građevinama, zamjera mu se dotrajalost zbog čega se zgrade pogrdno naziva *limenkama*. Sasvim suprotno toj potrošnoj ambalaži, sistem izgradnje Ju-61 je fleksibilan, lako održiv i isplativ, a u današnje vrijeme najvjerojatnije neizvediv.

21. Garaže

Već je originalni urbanistički plan uključivao izgradnju garaža na krajnjim uglovima kvarta. Dvije skupine garaža koje su izgrađene predstavljaju dva različita pristupa. One uz Park Vjekoslava Majera senzibilno se uklapaju svojom visinom, te se saživljuju s bujnom vegetacijom parka. S druge strane, na sjeveroistočnom dijelu kvarta izgrađene su velike dvokatne garaže s dvije betonske uzlazne rampe monstruozno se nadvisujući iznad eventualnih hrabrih pješaka.

22. Most mladosti

Most mladosti je šestero-tračni most izgrađen 1974. godine odmah uz Crveni most koji nije mogao podržati veliki kolni niti tramvajski promet. Širok je 36, a dug 300m. Konstrukcija mosta je čelična s betonskim nosačima. Projektant je bio Vojislav Draganić. Opisom Mosta mladosti valja istaknuti i prostor ispod njega koji predstavlja natkriveni atraktivni ambijent s izvrsnim potencijalom za održavanje različitih kulturnih manifestacija.

Na tom su se prostoru tijekom godina sporadično održavali koncerti, grafiteri su oslikavali betonske nosače mosta, postojala su neka organizirana i neka manje organizirana, gotovo ilegalna događanja koja su ga pokušala oživjeti, no ipak *podmostovlje* nikada nije ispunilo svoj puni potencijal kao urbani prostor događanja.

Treba spomenuti da je krajem devedesetih Petar Beluhan, osnivač glazbene grupe *Mayales* i predsjednik građanske udruge *Lagano*, *lagano* predložio projekt kojim bi se oživio prostor

Podmostovlja i uveo u svakodnevni kulturni život mladih. Prema projektnom tekstu Beluhanove ideje, Podmostovlje predstavlja idealan prostor za okupljanja, jer je odmaknut od centra kvarta, a opet dovoljno blizu, u isto vrijeme pruža natkriveni prostor za nekoliko tisuća ljudi u kojem bi se mogle održavati kulturne manifestacije (koncerti, izložbe otvorenog tipa i ostalo).

23. Goljakova skela

Zbog nestalnosti savskog korita, most se u Zagrebu pojavljuje dosta kasno. Prirodni putovi prelaska rijeke na kojima su se kasnije sagradili mostovi bili su povezani skelama. Skele su bile u mogućnosti prevesti veću količinu ljudi, stoke, proizvoda pa čak i kola, što obične splavi nisu mogle. Prvotne skele su bile slobodne, a kasnije se javljaju privezane skele. Između prvog i drugog svjetskog rata postojala je privezana skela nizvodno od Jakuševačkog mosta, tj. popularnog „Crvenog mosta“. Ta je skela nosila naziv prema obitelji koja je imala koncesiju, odnosno pravo korištenja i naplate prelaska, obitelji Goljak. Postojala je tamo sve do postavljanja Crvenog mosta 1942. godine.

24. Jakuševački most (Crveni most)

Bivši Savski kolni most izgrađen 1892. za vrijeme Austro-Ugarske, premješten je ovdje 1938. godine izgradnjom novog Savskog mosta, danas pješačkog. U pogonu kao kolni most bio je od 1942. do 1974. kada je odmah pored njega izgrađen Most mladosti. Tzv. Crveni most, nazvan tako zbog svoje čelične zakrivane konstrukcije urušio se u Savu pri naletu visokog vodostaja 1990., gdje je ostao ležati sve do 2006. godine, nakon čega nestaje bez ikakvog spomena o tome što mu se dogodilo.

U vrijeme Austro-Ugarske, 1892., izgrađen je Savski kolni most s drvenim kolnikom i čeličnom zakivanom konstrukcijom te kamenim obalnim i riječnim stupovima. Mostovne mogućnosti su postajale premale pa je 1909. drveni pomost, tj. kolnik izmijenjen armiranobetonskim pločama i kolnikom od lijevanog asfalta. Moderna vremena i prijevoz su zahtijevali jači i veći most pa je sredinom 30-tih godina 20. stoljeća određena izgradnja posve novog Savskog mosta na kamenim stupovima starog mosta. 1938. je započelo preseljenje na novo mjesto u produženju Držićeve ulice, u smjeru Jakuševca na desnoj obali Save, po čemu je i dobio svoje prvo ime: Jakuševački most. Svoje drugo, popularnije ime „Crveni most“ je dobio zbog svoje karakteristične crvene boje. Bio je u upotrebi sve do 1974., a visoki vodostaj ga ruši u vodu 1990. U vodi trune sve do 2006. kada mu se gubi svaki trag.

Taj izuzetni primjerak hrvatske tehničke kulturne baštine je imao 4 otvora veličine oko 55 metara, širok svega 6 metara i bio dimenzioniran za opterećenje dvjema kolima po 12 tona težine

te stiskom ljudi od 400 kg/m².

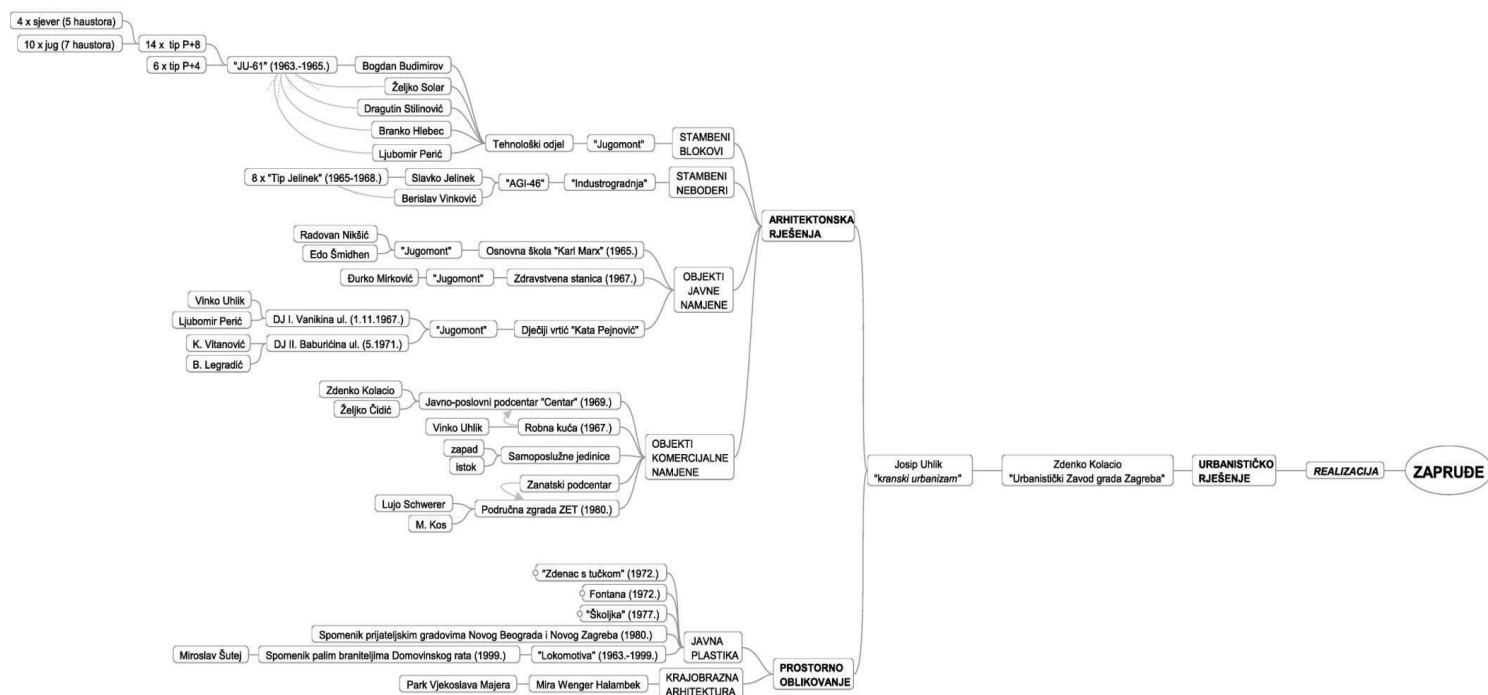
Stari okolni stanovnici se sjećaju da je baš preko njega prometovala prva autobusna linija za Novi Zagreb koja je polazila s Kvaternikovog trga. Njegova uloga kao aktivnog kolnika istekla je 1974. kada je zamijenjen s novijim verzijom, današnjim Mostom mladosti.

Postojali su planovi da se most obnovi, preseli na jezera Jarun ili Čiče i prizna kao dio hrvatske tehničke kulturne baštine, no sve je te planove preduhitrio potop. Ono što je ostalo od njega su tragovi nosača i pristupni putovi, južni nedaleko od Mosta mladosti, a sjeverni pored obiteljske kuće par desetaka metara nizvodno od Držićeve ulice. Njegovi starinski crveno obojeni lukovi su sada ostali samo u sjećanju ponekih i prava je šteta da se takav primjerak hrvatske, zagrebačke i tehničke povijesti nije iskoristio i što se tako lako odbacio.

8. ZAKLJUČAK

Regulacijom toka rijeke Save s prijelaza iz 19. u 20. stoljeće definirale su se tadašnje granice urbanističkog razvoja grada Zagreba. Drugi svjetski rat, deruralizacija i industrijalizacija, te planska i samoupravna ekonomija novog socijalističkog sustava u drugoj polovici 20. st. bili su plodno tlo za paradigmatičke promjene u promišljanju razvoja i širenja grada. Novi Zagreb ujedno predstavlja prostorni, infrastrukturni eksperiment koji je rezultirao radikalnim i raznolikim arhitektonsko-urbanističkim, pa čak i kulturnim rješenjima koja su spoznajno evoluirale i nadograđivale se kroz tri ključne faze njegova razvoja.

Imajući na umu postojeće prostorne i projektne vrijednosti lokaliteta, te kulturne i društvene promjene koje su na prostoru Zaprude (kao i sličnim planski uređenim naseljima) ostvarile određene (usudio bih se reći i ocijeniti pozitivne) rezultate u smislu homogeniziranja različitih dobnih, stručnih i dr. skupina u smjeru solidarne, ravnopravne i angažirane civilne kulture, za pretpostaviti je da ocjenjivanje „uspješnosti“ takvih planskih urbanističkih jedinica treba shvatiti ozbiljno i ne ovisiti o stereotipiziranoj, paušalnoj i ishitreno danoj laičkoj procjeni.

Slika 21. Vizualizacija prostornih planova i realizacija u Zaprudu prema karakteru, subjektima, osobama, objektima i godinama. Ilustracija: Vladimir Tatomir.

Očito je da određenog vremenskog odmak mora postojati. Koristeći se tradicionalnom

povijesnom procjenom od 50 godina, koliko je u RH pravilo, možemo sa sigurnošću reći da je prostor Zapruda (kao i primjerice Trnskog) „zaslužio“ našu pozornost i dao svoj obol povijesti Zagreba. Istovremeno, taj dugački period, koji odgovara promjeni dviju generacija na jednom prostoru, omogućio je veliki gubitak kako u kvaliteti očuvanja postojeće **infrastrukture** (poput održavanja i očuvanja membrana prepoznatljivih limenki), gubitak **spomeničke i povijesne baštine** onog vremena (poput spomenika prijateljstva gradova Novog Zagreba i Novog Beograda, Crvenog mosta, pa čak i famozne Lokomotive), te devalvaciju kulturnih i etičkih vrijednosti koje su u konačnici propustile asistirati u sprječavanju (u našem slučaju i zacjeljenju rana) koje eventualne društvene promjene koje mogu zadesiti jednu zajednicu. Niz takvih partikularnih, naizgled neznčajnih, propusta omogućava pojavu negativnih društvenih, materijalnih i prostornih promjena koje se potom nadomještaju neadekvatnim i čak negativnim naknadnim intervencijama (PVC membrane, spomenik poginulim braniteljima u Domovinskom ratu autora Šuteja, terasa, diskotekova i sl.) što samo osnažuju stereotipe kako lokaliteta („limenki“, „spavaonice“) tako i njegovog šireg područja. Umjesto da očuvanjem postojećih dobara otvaramo raspravu o samome mjestu i njegovoj užoj i široj zajednici, mi stvaramo prostor za daljnju marginalizaciju jednog, u ovom slučaju arhitektonski, urbanistički, industrijski i kulturno, vrijednog mjesta, mi smo ga dodatno marginalizirali i „udaljili“ od njegovog grada. Ukoliko želimo razmišljati o gradu Zagrebu kao mjestu u razvoju i nastojimo kao istome pridavati metropolitanski karakter, moramo gradu dozvoliti da širi svoje kulturne granice, a tek potom one geografske. U suprotnome mu prijeti daljnja urbanistička prostorna devastacija kako postojeće, tako planirane infrastrukture, ukoliko propustimo pravovremeno evaluirati postojeće vrijednosti mjesta.

Model predložen i djelomice realiziran kao projekt Muzej Kvarta, ne može niti nudi jedinstveno rješenje, ali upućuje na mogućnost drugačijeg promišljanja zajednice. Takvo promišljanje, ono koje promiče nova muzeološka praksa, jest ono „holističkog“, cjelovitog promatranja mjesta (u njenom društvenom, kulturnom, etnološkom, prostornom, arhitektonskom i urbanističkom i kakvom god mu se može pridati smislu). Da bismo dozvolili interdisciplinarno istraživanje mjesta mora doći do paradigmatičkih promjena u upravi i znanosti. Prije svega moramo prestati ovisiti o kruto zadanim pravilima tradicionalne znanstvene discipline, a svoju ulogu u društvu pretvoriti u ulogu medijatora (suvremenog kustosa). Moramo dokinuti s već navedenim muzejskim grijesima⁹³ poput vremenskim ograničenjima (od 50, 25 ili 20 godina) koje nepotrebno kočje interes i dozvoljava zaborav, a opravdava lijenost. Moramo dokinuti s

---

⁹³ Šola, 2003

lapidarnim zbirkama mrtve materije i okrenuti se bilježenju žive zajednice (svaki predmet i svaka spoznaja ima veću vrijednost za vrijeme, umjesto nakon, njena trajanja). Moramo moći prepoznati vrijednost prije nego ona nestane. Moramo započeti komunicirati i kreirati svoju povijest, umjesto slušati inače ćemo biti prepušteni tuđoj. U konačnici, moramo se okrenuti suvremenoj i participativnoj metodi bilježenja, sakupljanja i interpretiranja spoznaje usmjerenu u komuniciranje i kreiranje specifične autohtone baštine s ciljem pisanja preciznije autonomne decentralizirane povijesti i razvoja lokalnog znanja i sposobnosti ili nam prijete priklanjanja generalizaciji, stereotipizaciji, marginalizaciji.

9. KRONOLOGIJA

Tab. 1. Tablični prikaz kronologije događaja obuhvaćenih istraživanjem prostorne cjeline Zapruda

Godina	Događaji od značaja za razvoj naselja Zaprude	Autor/i
1936.	Generalni regulacijski plan za grad Zagreb. Prvi dokument koji planira desnu obalu Save - parkovnu i rekreativnu zonu <i>Savski perivoj</i> .	Gradski građevni ured, Odsjek za regulaciju grada
1948.	Osnovan Brodarski naučni institute	Stanko Šilović, Vicko Krstulović, Josip Černy, Mijo Mirković (Mate Balota), Josip Kopinič, Josip Šretner, Milan Marasović
1949.	Započela gradnja Brodarsko naučnog institute	Marijan Haberle
	Direktivna regulacijska osnova Novog Zagreba	Vladimir Antolić, Urbanistički institut Ministarstva građevina NR Hrvatske
1951.	Osnovan Zavod za urbanizam Narodnog odbora grada Zagreba	NOGZ
1953.	Direktivna regulacijska osnova grada Zagreba	Zavod za urbanizam NOGZ
	Idejna studija urbanističkog plana južnog Zagreb	Juraj Neidhard
	Sagrađen Brodarski naučni institute	M. Haberle
1955.	Remetinečki gaj (do 1994.Naselje februarskih žrtava)	Zavod za urbanizam, NOGZ Jugomont
1956	Prostorni plan i izgradnja novog Zagrebačkog velesajma	Marijan Haberle
	Osnovan Urbanistički zavod grada Zagreba	Večeslav Holjevac, NOGZ
1957.	Urbanističko rješenje proširenja Zagrebačkog velesajma	Božidar Rašica
	Projekt uređenja jezera Bundek	Zvonimir Požgaj
	Savski Gaj	Zavod za urbanizam, NOGZ Jugomont
1958.	Prometno i projektno rješenje Mosta Slobode	Krunoslav Tonković
1959.	Detaljan urbanistički plan naselja Trnsko	Zdenko Kolacio, Mirko Maretić, Josip Uhlík
	Otvoren Most Slobode	Krunoslav Tonković
1960.	Patentiran Jugomontov montažni sustav industrijske prefabrikacije “JU-60”	Bogdan Budimirov i Željko Solar
	Izgrađeno naselje Trnsko (u rekordnom roku!)	Zdenko Kolacio, Mirko Maretić, Josip Uhlík
1961.	Patentiran Jugomontov montažni sustav industrijske prefabrikacije “JU-61”	Bogdan Budimirov i Željko Solar, Dragutin Stilinović
1962	Idejno urbanističko rješenje Južni Zagreb	Zdenko Kolacio, Mirko Maretić
	Detaljan urbanistički plan naselja Zapruda u Zagrebu – <i>kranski urbanizam</i>	Josip Uhlík
	*potres u Skopju	
1963.	Započela izgradnja naselja Zapruda – prva faza „Ju-61“	Bogdan Budimirov i Željko Solar, Dragutin Stilinović, Ljubomir Perić, Branko Hlebec
1964.	Zaustavljena izgradnja radi ispitivanja statike patenta „Ju-61“	
	Novi <i>Pravilnik o privremenim tehničkim propisima za građenje u seizmičkim područjima</i> (19.9.1964.)	Savezni sekretarijat za industriju
	Izlijevanje Save 25.10.1964. i prekid svih radova (do proljeća 1965.)	
1965.	Prijedlog urbanističkog rješenja Južnog Zagreba prema modelu repeticije matrice Zapruda.	Jaap Bakema (TeamX)
	Useljeni prvi stanovi u Zaprudu	
	Završena prva faza izgradnje Zapruda - 20 zgrada (14 P+8 i 6 P+4) patenatom “Ju-61“	Bogdan Budimirov i Željko Solar, Dragutin Stilinović, Ljubomir Perić, Branko Hlebec
	O.Š. „Karla Marxa“	Radovan Nikšić, Edo Šmidhen
	Nastavak izgradnje Zapruda – druga faza „Tip-Jelinek“	Slavko Jelinek i Berislav Vinković
1967.	Robna Kuća (Trg Ivana Meštrovića)	Vinko Uhlík
	Zdravstvena stanica (Trg Ivana Meštrovića)	Đuro Mirković
	Dječiji vrtić „Kata Pejnović“ I. (Vankina ul.)	Vinko Uhlík, Ljubomir Perić
1968.	Završena druga faza izgradnje – 8 nebodera „Tip-Jelinek“	Slavko Jelinek, Berislav Vinković

Godina	Događaji od značaja za razvoj naselja Zaprude	Autor/i
1971.	Natječaj za arhitektonsko-urbanističko rješenje centra Južnog Zagreba	2. nagrada: Berislav Brnčić, Marijan Cerar, Željko Čidić, Vinko Uhlík, Desa Vrcan 2. nagrada: Feđa Košir 3. nagrada: Hildegard Auf, Ivan Franić, Zdenko Grbac 4. . nagrada: Marijan Uzelac, Marija Perak, Benedetto Tardozzi
	„Centar“ Zaprude (Trg Ivana Meštrovića)	Zdenko Kolacio, Željko Čidić
	Dječiji vrtić „Kata Pejnović“ II. (Baburićina ul.)	K.Kitanović, B.Legradić
1972.	Park Vjekoslava Majera	Mira Wenzler-Halambek
	„Fontana“ (Trg Ivana Meštrovića)	Dragutin Kiš, Petar Vovk
	„Zdenac s tučkom“ (Trg Ivana Meštrovića)	Ante Orlić
1977.	„Školjka“ (Trg Ivana Meštrovića)	Nikola Koydl
1978.	Most Mladosti	Vojislav Draganić
1979.	Tramvajska linija (preko Mosta Mladosti) do Novog Zagreba (25.11.1979.)	ZET
1980.	Područna zgrada ZET-a (posljednji objekt u Zaprudu)	Lujo Schwerer, M. Kos
1999.	Uklonjen spomenik „Lokomotiva“ (Trg Ivana Meštrovića)	
	Spomenik poginulim braniteljima Domovinskog rata (podignut na mjestu „Lokomotive“)	Miroslav Šutej
2010.	Muzej Kvarta Zaprude	Udruga mladih muzeologa Kontraakcija: Vladimir Tatomir, Marijeta Karlović, Mirjana Andrić

10. BIOGRAFIJE

Tabl. 2. Tablični prikaz Biografije autora⁹⁴ obuhvaćenih istraživanjem prostorne cjeline Zapruda

Većeslav „Veco“ Holjevac (Karlovac, 22.8.1917. – Zagreb, 11.7.1970.)

Gradonačelni, političar, narodni heroj i pisac.

Član partije SKH (1939-1969.), vođa NOP (od 1941.-1945.) i narodni heroj NOB (proglašen 1951.), političar (ministra za novooslobođene krajeve, ministra rada u vladi FNRJ i ministra prometa NR Hrvatske, gradonačelnik Zagreba); pisac („Hrvati izvan domovine“, Zapis iz rodnog kraja“). Povijesnu ulogu zavrijedio je kada kao člana Sekretarijata Gradskog komiteta SKH Zagreba, te predsjednika Gradskog odbora (1952-1962.), odnosno kao Gradonačelnik grada Zagreba kada pokreće opširan urbani i industrijski razvojni program grada Zagreba. Najznačajniji od njih su razvoj Zagrebačkog velesajma i razvoj Novog Zagreba s južne strane Save.

Zdenko Kolacio (Sušak, 24.9.1912. – Zagreb, 18.5.1987)

Arhitekt, urbanist, kipar.

Osnovao (1952.) i vodio (do 1956.) Urbanistički institut za Istru i Hrvatsko primorje. Direktor Urbanističkog zavoda u Zagrebu (1956.-1971.). Koautor (uz Zdenka Silu) nove gradske transversalne akse (današnje Av. Većeslava Holjevca), te koautor urbanističkog rješenja (ortogonalnog rastera avenija) Novog Zagreba (1962.), te voditelj tima arhitekata za prostorne planove naselja Trnsko (1959.g., uz Mirka Maretića, Josipa Uhljaka), Zaprude (1961.g., uz Josipa Uhljaka), Sopota (1963.g. uz Josipa Uhljaka) Sigeta (1969., uz Josipa Uhljaka i Borisa Brnčića). Projektirao Centar u Zaprudu na Trgu Ivana Meštrovića (1969.) sa Željkom Čidićem. Autor je brojnih, nagrađivanih i realiziranih urbanističkih, arhitektonskih natječajna, te memorijalnih javnih plastika. Dobitnik je godišnjih nagrada „Vladimir Nazor“ (1976.) i „Borba“ (1980.), te nagrada za životno djelo „Viktor Kovačić“ (1974.) i „Vladimir Nazor“ (1983.).

Bogdan Budimirov (Izbište, 28.6.1928.)

Arhitekt, dizajner i građevinski tehnolog.

Pionir centralizirane industrijske prefabricirane i montažne izgradnje. Koautor sistema betonske prefabricirane montažne gradnje Ju-60 (uz Željka Solara) i Ju-61 (uz Dragutina Stilinovića i Željka Solara), koautor (uz Željka Solara, Vladimira Robotića i Zlatka Žokalja) sistema prefabricirane drvene kuće „Spačva“ (1964.) i „Marles“ (1965.) i čelične višekatne kuće „SPIG“ (1965.), a u inozemstvu autor je montažnih sistema za izgradnju velesajma u Nurnbergu, putničke zgrade aerodroma Munchen II i zgradu SPD-a u Bonnu. Autor je i vlasnik brojnih dizajnerskih rješenja i patenata interijera, namještaja i praktičnih predmeta. Dobitnik je nagrade za životno djelo „Viktor Kovačić“ (2006.).

Josip Uhljak (Tuzla, 19.9.1921.)

Arhitekt, urbanist

Kao projektant u Urbanističkom zavodu grada Zagreba (1958.-1971.g.) sudjeluje u poslijeratnom prostornom razvoju grada i autorski sudjeluje u I. fazi izgradnje Novog Zagreba, Trnsko (1959.g., uz Zdenka Kolaciju i Mirka Maretića), Zapruda (1961.g., uz Zdenka Kolaciju), Sopota (1963.g., uz Borisa Brnčića).

Slavko Jelinek (Spodnja Polskava, Slovenija, 31.8.1925. - Zagreb, 27.11.2014.)

Arhitekt, dizajner

Od 1960.g radi kao glavni projektant i direktor u „Projektantskom birou Karlovac“, ubrzo preimenovanom u AGI-46 (Arhitektonsko-građevinski-instalaterski projektni biro) u kojem radi do mirovine 1985.g. Autor je velikog broja realiziranih projekata, pretežito stambenih objekata, tipski pripadajući neboderima i urbano usklađenim programima, a najčešće u Zagrebu. Autor (uz Berislava Vinkovića) najvišeg nebodera u Zagrebu „Zagrepčanke“ (1996.) (94.6m sljeme/110m antena) Dobitnik je nagrada „Borba“ 1973.g. i nagrade za životno djelo „Vladimir Nazor“ 2004.g.

⁹⁴<http://www.enciklopedija.hr> (20.12.2015.); <http://www.d-a-z.hr/clanovi/arhitekti.html> (20.12.2015)

Željko Solar

Arhitekt.

Koautor patenta „Ju-60“ i „Ju-61“ s Bogdanom Budimirovim.

Dragutin Stilinović

Arhitekt.

Koautor patenta „Ju-61“ s Bogdanom Budimirovim i Željkom Solarom.

Branko Hlebec

Arhitekt.

Suradivao u projektiranju, proizvodnji i izgradnji 20 objekata „Ju-61“ u Zaprudju.

Berislav Vinković

Arhitekt.

Suradivao sa Slavkom Jelinekom u projektiranju i na realizaciji nebodera „Tip-Jelinek“ u Zaprudju.

Vinko Uhlik

Arhitekt, urbanist i akademski slikar.

Suraduje u projektiranju fasadne membrane za objekte „Ju-61“ u Zaprudju. Projektirao Robnu kuću na Trgu Ivana Meštrovića i Dječiji vrtić I. „Kate Pejnović“ u Vankinoj ulici (1967.) s Ljubomirom Perićem.

Ljubomir Perić

Arhitekt.

Suradivao u projektiranju, proizvodnji i izgradnji 20 objekata „Ju-61“ u Zaprudju. Projektirao Dječiji vrtić I. „Kate Pejnović“ u Vankinoj ulici zajedno s Vinkom Uhlikom.

Radovan Nikšić

Arhitekt.

Projektirao O.Š. „Karl Marx“ u Zaprudju s Edom Šmidhenom.

Edo Šmidhen

Arhitekt.

Projektirao O.Š. „Karl Marx“ u Zaprudju s Radovanom Nikšićem.

Đuro Mirković

Arhitekt.

Projektirao Zdravstvenu stanicu u Zaprudju.

Zeljko Čidić

Projektirao Centra u Zaprudju na Trgu Ivana Meštrovića (1969.) s Zdenko Kolaciom.

Mira Wenzler-Halambek

Krajobrazna arhitektica.

Autorica projekta hortikulturnog oblikovanja Parka Vjekoslav Majer, sjeveroistočnog kraja novozagrebačke *Zelene potkove*.

B. Legradić

Arhitekt.

Projektirao Dječiji vrtić II. „Kate Pejnović“ u Baburićinoj ul. zajedno s K. Vitanović

K. Vitanović

Arhitekt.

Projektirao Dječiji vrtić II. „Kate Pejnović“ u Baburićinoj ul. zajedno s B. Legradić

Lujo Schwerer

Arhitekt.

Potpisuje projekt područne upravne zgrade ZET u Zaprudju s M. Kos

Dobitnik godišnje nagrade „Viktor Kovačić“ (1970) za robnu kuću „Slovenijales“, te nagrade „Viktor Kovačić“ za životno djelo (2008.)

M. Kos

Arhitekt/ica.

Potpisuje projekt područne upravne zgrade ZET u Zaprudju s L. Schwererom.

11. LITERATURA

1. Barišić Marenčić, Z., (2013.), *Prolegomena opusu urbanista Mirka Maretića*, "Prostor" , 21(2/ 46/): 274-291, Zagreb
2. Begović, M. (1964.) , *Uloga arhitekta u industrijskoj stambenoj izgradnji*, "Čovjek i prostor", 139-140, Zagreb
3. Blake, P. (1977.), *Form Follows Function*, Little, Brown&Company, Boston-Toronto
4. Blau, E., Rupnik, I.,(2007.), *Project Zagreb: Transition as Condition, Strategy, Practice*, ACTAR, Barcelona
5. Bobovec. B., Mlinar, I., Sentić, D., (2012.) *Zagrebački velesajam, kao poticaj razvoju novozagrebačkog centra*, "Prostor", 20: 186-197, Zagreb
6. Brajković, F., (1964.), *Pravilnik o privremenim tehničkim propisima za građenje u seizmičkim područjima*, Savezni sekretarijat za industriju, Zagreb
7. Budimirov, B., (2001.), *Organizacija i kontrola su osnova svega*, "Čovjek i prostor", 569-57: 10-12, Zagreb
8. Byars, M., (2004.), *The design encyclopedia*, Lawrence King Publishing, London, Museum of Modern Art, New York
9. Cvetnić, S., Klemenčić, M., (2008.), *Razgovor s Mirkom Maretićem, imaginarnim kartama Južnog Novog Zagreba*, "Zarez", X, 222: 16-17, Zagreb
10. Delalle, R., (1971.), *Urbarchitektura– arhitekti Izazova*, "Studentski list", XXVI: 23-25, Zagreb
11. Despot, M., (1957.), *Na putevima racionalizacije stambene izgradnje*, "Čovjek i prostor", 63, Zagreb
12. Domljan, Ž., (1964.), *Perspektive urbanizma*, "Naše teme", 11, Zagreb
13. Domljan, Ž., (1969.), *Poslijeratna arhitektura u Hrvatskoj*, Radovi Instituta za povijest

umjetnosti, Zagreb

14. *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, (1995.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
15. *Enciklopedija Jugoslavije*, (1986), Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb
16. Fisher, M., (1985.), *Neke primjedbe o oblikovnim značajkama nove izgradnje u južnom Zagrebu*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 9: 88–91, Zagreb
17. Franković, E., (1985.), *Urbanističko planiranje Zagreba od 1945. do 1985.*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 9: 85–88, Zagreb
18. Fuerst Bjeliš, B., (1991.), *Demogeografska ocjena južnih prigradskih naselja zagrebačke aglomeracije*, "Hrvatski geografski glasnik", 53: 127-141, Zagreb
19. Gulin Zrnić, V., (2009.), *Kvartovska spika - Značenja grada i urbani lokalizmi u Novom Zagrebu*, Naklada Jesenski i Turk , Zagreb
20. Gvozdanović, S., (1962.), *Prefabrikacija i gradilište*, "Čovjek i prostor", 114: 7, Zagreb
21. Holub, V., (1961.), *Šest plodnih godina*, "Jugomont-list za probleme industrijalizacije građevinarstva", Zagreb
22. Hudelist, D., (2013.), *Oslobođenje Zagreba – 8.V.1945.*, raspoloživo na:
<http://www.darkohudelist.eu/det.php?id=12> (pristupljeno 2.5.2014.)
23. Ivanković, V., Šćitaroci, M.O. (2011.), *Planiranje i izgradnja Zagreba 1945.-1952.*, "Prostor", 19 (2 /42/), Zagreb
24. Jelinić, G., (1994.), *Kako riješiti stambenu krizu*, AGM, Zagreb
25. Karlović, M., Tatomir, V., (2009.), *Muzej Kvarta*, "Etnološka tribina 32", 39: 198-200, Zagreb
26. Kobar, A., (2013.), *Brodarski institut – 65 godina: Osnivanje, zlatno doba...do danas*, Brodogradnja, 64: 2, Zagreb
27. Kolacio, Z., (1970.), *Sjećanja na Većeslava Holjevca*, "Čovjek i prostor", 17 (212): 7-8, Zagreb
28. Kolacio, K., (1978.), *Vizije i ostvarenja*, Mladost, Zagreb

29. Kulterman, U., (1965.), *Neues Bauen in der Welt*, Verlag Ernst Wasmuth, Tübingen
30. Kulterman, U., (1965.), *Signale einer neuen Zeit (VIII) Die Grosse Epoche des Bauens*, Westermanns Monatshefte, Georg Westermann Verlag, 106/8
31. Kulterman, U., (1965.), *Suche nach neuen Staedten*, Christ und Welt, 8
32. Kulterman, U., (1965.), *Zeitgenössische Architektur in Osteuropa*, DuMont Buchverlag, Köln
33. Kulterman, U., (1967.), *Architektur der Gegenwart*, Holle Verlag, Baden-Baden
34. Kulterman, K., (1977), *Die Architektur im 20. Jahrhundert*, DuMont Buchverlag, Köln
35. Kunšten, K., (1977.), *Žitnjak – Industrijska zona Zagreba*, “Geografski glasnik”, 39: 127-149, Zagreb
36. Lay, V., Seferagić, D., (1973.), *Savski Gaj, Remetinec, Lanište: sociološko istraživanje*, Institut za društvena istraživanja, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb
37. Maretić, M., (1965.), *Idejno urbanističko rješenje Južnog Zagreba* (arhitekti: Bešlić Neda, Delfin Vojtjeh, Ivanović Vladimir, Knežević Grozdan, Kolacio Zdenko, Maretić Mirko, Smolej Zdenka, Uhlik Josip), “Arhitektura-urbanizam”: 16-25, Beograd
38. Maretić, M., (1993.), *Neki indikatori za dimenzioniranje centra gradskog naselja*, “Prostor”, 1 (1/1/): 13-44, Zagreb
39. Maretić, M., (1996.), *Gradski centri*, Školska knjiga, Zagreb
40. Margetić Urlić, R., (2009.), *Slavko Jelinek – monografija*, UHA, Zagreb
41. Marinović-Uzelac, A., (1984.), *Atenska povelja; Što je bila - Što jest - Što će biti*, “Arhitektura - časopis Saveza arhitekata Hrvatske”, 189-195: 24–31, Zagreb
42. Martinović, I., (2014.), *Remetinečki gaj u Novom Zagrebu*, “Korak u prostor”: 43-45, Zagreb
43. Matković, I., Šćitaroci, M.O., (2012.), *Rijeka Sava s priobaljem u Zagrebu; Prijedlozi za obrađivanje obala Save 1899. – 2010.*, “Prostor”, 20(1/43/): 46-59, Zagreb
44. Mattioni, V., Bogdan, B., (2007.), *U prvom licu*, UPI-2M plus, Zagreb

45. Mecanov, D., (2015.), *Sustav prefabricirane gradnje Jugomont iz Zagreba, Zgrada 'potkovica' u bloku 28 u Novom Beogradu*, "Prostor", 23: 174-185, Zagreb
46. Meštrović, M., (1965.), *Yu-61, Mobel Design*, Zagreb
47. Meštrović, M., (1967.), *Sistemi JU61, Od pojedinačnog općem*, Mladost, Zagreb
48. Meštrović, M., (1968.), *Kako proizvesti stan*, interview s Bogdanom Budimirovim, Ljubom Perićem i Željkom Solarom, "Dizajn", 7, Zagreb
49. Meštrović, M., (2005.), *Sistemi JU61, Od pojedinačnog općem*, reizdanje DAF, Zagreb
50. Mirković, Đ., (1980.), *Tehnološki uvjeti arhitektonskom projektiranju*, disertacija, Arhitektonski fakultet, Zagreb
51. Mrduljaš, M., (2003.), *Zagrebački dizajn i dizajniranje Zagreba – modernost i grad*, AGM, Zagreb
52. Odak, T., (1989.-1991.), *Pregled stambene arhitekture u Hrvatskoj 1945-1991.*, "Arhitektura", 208-210, Zagreb
53. Pasinović, A., (2001.), *Izazov mišljenja o prostornom jedinstvu*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb
54. Radović, N., Budimirov, B., (1989.), "Čovjek i prostor", 6, 7-8, Zagreb
55. Sić, M., (1968.), *O pojavi prostorne decentralizacije industrije Zagreba*, "Geografski glasnik", 30: 127-141, Zagreb
56. Sokolić, N., Jukić, T., (2010.), *Zagrebačko naselje Stara Peščenica u - Urbanistički aspekti razvoja*, "Prostor", 18: 288-305, Zagreb
57. Solar, Ž., (1962.), *Čime stanari Jugomontovih zgrada nisu zadovoljni*, "Jugomont – list za probleme industrijalizacije građevinarstva", 2, 5: 77-78, Zagreb
58. Solar, Ž., (1962.), *Jugomontov montažni sistem Ju-61*, "Čovjek i prostor", 108/109: 13-14, Zagreb
59. Solar, Ž., (1962.), *Montažna izgradnja*, "Čovjek i prostor", 111, Zagreb

60. Šeferov, S., (1962.), *Bitka za montažnu gradnju*, "Čovjek i prostor", 108-110, Zagreb
61. Šegvić, N., (1961.), *Montirano naselje*, "Vjesnik", 8, Zagreb
62. Šola, T., (2001.), *Marketing u muzejima ili o vrlini i kako je obznaniti*, Hrvatsko muzejsko društvo, Zagreb
63. Šola, T., (2003.), *Eseji o muzejima i njihovoj teoriji-prema kibernetičkom muzeju*, ICOM Hrvatska, Zagreb
64. Šola, T., (2011.), *Prema totalnom muzeju*, Centar za muzeologiju i heritologiju u Beogradu, Beograd
65. Šola, T. (2012.), *Eternity does not live here any more – A glossary of museum sins*, T.S. Šola, Zagreb
66. Šulentić, N., Dusper, I., Vukić, Lj., (2007.), *50-Urbanistički zavod grada Zagreba*, monografija, Urbanistički zavod grada Zagreba, Zagreb
67. Vukić, F., (1994.), *Architecture of Collective housing in Zagreb*, European Croatia – Building on the borders, Zagreb
68. Zagrebački leksikon, II, (2006.), "LZMK", Zagreb: 129-130
69. ***(1947.), *Graditeljstvo u petogodišnjem planu*, "Urbanizam i arhitektura", 1/2, : 4,5, Zagreb
70. ***(1961.), *Predsjednik Holjevac na Jugomontovim gradilištima*, "Jugomont", 1: 7- 14, Zagreb
71. ***(1961.), *Stambena izgradnja u Zagrebu*, "Čovjek i prostor", 139/140: 1,3
72. ***(1962.), *Pre'fabricationen Yugoslavie, Proce'de, Ju-61*, "L'Architecture d'aujourd'hui", 104, Paris
73. ***(1984.), *Iz starog i Novog Zagreba VI*, MGZ, Zagreb
74. ***(1985.), *Općina Novi Zagreb u NOB i socijalističkoj izgradnji*, Skupština općine Novi Zagreb, Zagreb
75. ***(1986.), *YU-61*, "Arhitektura", 196- 199, Zagreb

76. *** (2009.), *Ivi Maroeviću baštinici u spomen*, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta, Zagreb

ARHIVSKI MATERIJAL:

Arhiv Muzeja Kvarta, Udruga mladih muzeologa Kontraakcija, voditelj: Vladimir Tatomir

*** (1976.), Izvještaj I, *Zaposleni u industriji Zagreba*, Republički zavod za statistiku, Zagreb

VIDEO IZVORI:

1. *** (2011.), Video intervju: Slavko Jelinek, (23.1.2011.), DAZ, intervju, raspoloživo na: <http://www.d-a-z.hr/hr/kalendar/video-intervju-slavko-jelinek,1086.html> (pristupljeno 29.9.2014.)
2. *** (2011.), Video intervju: Bogdan Budimirov, (1.11.2011.), DAZ, intervju, raspoloživo na: <http://www.d-a-z.hr/hr/vijesti/video-intervju-bogdan-budimirov,956.html> (pristupljeno 29.9.2014.)
3. Habjan, A.M., (2015.) *Suvremenici: Bogdan Budimirov*, dokumentarni film, HRT

INTERNETSKI IZVORI:

1. Muzej Kvarta Zaprude, Udruga mladih muzeologa Kontraakcija
<http://www.kontraakcija.hr/hr/muzej-kvarta/> (pristupljeno 7.11.2014.)
2. *** , *Oslobođenje Zagreba, 60 godina kasnije*, www.bbc.co.uk, (9.5.2005.), raspoloživo na: http://www.bbc.co.uk/croatian/indepth/story/2005/05/050508_zagreb_60godina.shtml (pristupljeno 2.5.2014.)
3. <http://www.enciklopedija.hr> (pristupljeno 20.12. 2015.)
4. <http://www.d-a-z.hr/clanovi/arhitekti.html> (pristupljeno 20.12. 2015.)

5. Knežević, S., (2013),
<http://www.ulupuh.hr/hr/straniceclanova.asp?idsekcije=14&idclana=641> (pristupljeno 28.10.2015.)
6. <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=34116>, (pristupljeno 15.2.2016.)
7. <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14789.html> (pristupljeno 13.3.2016.)
8. <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14880.html> (pristupljeno 13.3.2016.)

IZLOŽBE:

Izložba Jugmonta, Zagreb, 1965.

Arhitektura u Hrvatskoj, 1945.-1985., Zagreb, 1985.

27. Zagrebački Salon, Zagreb, 1992.

29. Zagrebački Salon, Zagreb, 1994.

Project Zagreb, Harvard University Graduate School of Design, 2007.

Muzej Kvarta Zaprude, Udruga mladih muzeloga "Kontraakcija", Zagreb, 2011.

Fotografi u Galeriji B.O.K., Muzej Kvarta Zaprude, Udruga mladih muzeloga "Kontraakcija", Zagreb, 2011.

KAZIVAČI:

Vinko Uhlik, intervju, istraživanje za Muzej Kvarta - Središće (2009.), intervju i istraživanje za Muzej Kvarta Zaprude (2010.)

Bogdan Budimirov, intervju i istraživanje za Muzej Kvarta - Zaprude (2010.)

Bogdan Budimirov i Vinko Uhlik, "Razgovor s arhitektom: U prvom licu", predavanje i javna diskusija i promovija monografije Bogdana Budimirova, Muzej Kvarta Zaprude (2010.)

12. SLIKOVNI MATERIJAL

Slika 1. Izgradnja Mosta Slobode, pogled s juga na vedutu grada.

Izvor: HR-MGZ-PA [41.310], 1958., Milan Pavić

Slika 2. Izgradnja Brodarskog naučnog instituta. U pozadini vidljivi objekti Zagrebačkog velesajma, te obris željezničkog „Hendricksovog“ mosta.

Slika 3. Vizualizacija odnosa i geneze koncepta Zapruda kroz inicijalne autore. Ilustracija: Vladimir Tatomir.

Slika 4. Idejni urbanistički plan grada Zagreba prema viziji Jana Bakeme.

Slika 5. Raspored objekata viših od P+1. Ilustracija: Vladimir Tatomir

Slika 6. Podjela Zapruda prema zonama (Z1= parkovno zelenilo od gradskog interesa (novozagrebačka “Zelena potkova”); S = stambena zona (katnost u brojevima); J = javna namjena; Js = javna sportska rekreativna namjena, Jo = javna odgojna namjena; Jt = središnja javna površina, trg; K = komercijalna namjena; Ks = komercijalna servisna i prodajna namjena; Ko = Komercijalna obrtnička zona). Ilustracija: Vladimir Tatomir

Slika 7. Prometnice Zapruda prema karakteru. Ilustracija :Vladimir Tatomir

Slika 8. Pješačke komunikacije kroz naselje. Mogućnosti kretanja otvorenog plana: radijalne pristupni pothodnicima (više puteva), dijagonalni koridori kroz naselje, široke usmjerene zelene aleje (S-J Zaprude-Utrine, te I-Z Zaprude-Središće-Velesajam), fluidne šetnice (dokolica). Ilustracija: Vladimir Tatomir

Slika 9. Dijagram proizvodnje i distribucije elemenata, te organizacije izgradnje Zapruda prema kranskom urbanizmu i Ju-61. Ilustracija: Vladimir Tatomir.

Slike 10. Prostorni raspored i orijentacija objekata u odnosu na sunce i vjetar. Ravnomjerna osunčanost stambenih jedinica dobivena je orijentacijom stanova prema istoku i zapadu. Provjetrenost je dobivena otvaranjem prostora prema sjeveru i svježem zraku sa Save i Medvednice.

Slika 11. Tlocrt stambenih jedinica haustora Jugomontovog objekta prema patentu Ju-61. Napomena, na tlocrtu je evidentan zabatni zid s uglom, koji je u slučaju kasnijih varijanti Ju-61

(Zapruđu i Utrini) „izravnat“. Prikazani tlocrt referentan je za pregled prostorne dispozicije stanova i haustora.

Slika 12. Visoko-organizirana industrijalizirana prefabricirana montažna izgradnja prema patentu Ju-61. Prema nije riječ o Zapruđu (evidentno prema zabatnom zidu, atnosti i rasporedu objekata) razvidna je identična proizvodna organizacija koju čine mobilna dizalice (fleksibilnost) i toranjska dizalica (raspon).

Slika 13. Fasadna membrana i zabatna opna 50 godina nakon izgradnje. Fotografija: Vladimir Tatomir.

Slika 14. Ilustracija nebodera „Tip Jelinek“ u Zapruđu i vizualni odnos s ostatkom grada. (Izvor: Renata Margetić Urlić, Slavko Jelinek, monografija, UHA, Zagreb (2009.))

Slika 15. Tlocrt stanova na katovima nebodera u Zapruđu. (izvor: Renata Urlić Margetić: Slavko Jelinek, monografija, UHA, Zagreb (2009.))

Slika 16. Vizualni identitet Udruge Kontraakcija i Muzeja Kvarta. Autorica Katarina Čendak.

Slika 17. Kompozitni plakat sastavljen od C/B osnove i naljepnice. Autori: Vladimir Tatomir, Katarina Čendak.

Slika 18. Razgovor s arhitektima Bogdanom Budimorovim i Vinkom Uhlikom na predstavljanju knjige „U prvom licu: Bogdan Budimirov“ Vladimira Mattionija u Knjižnici Vjekoslav Majer, Muzej Kvarta Zapruđe, 18.11.2011. Izvor: Arhiv Muzeja Kvarta.

Slika 19. Muzej Kvarta Zapruđe u javnom prostoru s rutom kvarta kao rezime istraživanja mjesta i glavnog komunikacijskog alata u javnom prostoru na Trgu Ivana Meštrovića. Izvor: Arhiv Muzeja Kvarta

Slika 20. Ruta kvarta s istaknutim čvrištima identiteta jesta – *punktovima*. Autori Vladimir Tatomir, Marijeta Karlović i Mirjana Andrić. Grafički dizajn: Sanja Rotter.

Slika 21. Vizualizacija prostornih planova i realizacija u Zapruđu prema karakteru, subjektima, osobama, objektima i godinama. Ilustracija: Vladimir Tatomir.